

KULTÚRA

ROČNÍK XVIII. – č. 9

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

29. APRÍLA 2015

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRÍŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

V čase detstva som sa hrával na kňaza a slúžil som svätú omšu. Mali sme doma štvorhranný stolček, ktorému sa hovorilo „hokerlík“. Boli v ňom uložené čistiace potreby na topánky. Veko slúžilo ako sedadlo. Zodvihol som veko a bol z neho hotový oltár. Prikryl som všetko vyšívaným ľudovým obrusom a hral som sa. Boli päťdesiate roky. Môjho krstného otca, ktorý bol kňaz, zavreli a poslali do Jáchymova. Vyjadril sa kladne o pápežovi na odpuste, a to bolo kvalifikované ako velezrada. Mój otec len tak-tak unikol zatknutiu. V nemocnici, kde ho hospitalizoval dr. Kukura, po ktorom sa dnes táto nemocnica v Michalovciach aj volá, mu po latinsky povedal: „Mlčať je zlato“. Vedľa ležal eštebák a magnetofón bol schovaný v izbe. Krstný otec bol zavretý v lágri, kde sa ťažil urán. Neskôr sa dostal do Handlovej do uhoľných baní. Hovorieval, že to už bola Európa. Po vyfárani z bane mali voľno. V nedeľu sa nepracovalo. Bola tam kantína. Dostávali aj nejaké peniaze.

V Jáchymove bol tábor sovietskeho typu. Na samotku zavierali ako podľa lotérie. Dostal sa tam aj môj krstný otec v čase Vianoc. A tam si povedal, Bože, ty si všade prítomný, prosím Ťa, buď so mnou. V tej chvíli pocítil veľkú blaženosť a pokoj, ako spomínal.

Myslím si, že to bolo stretnutie s nadprirodzeným. Zažil spirituálny motív mať viacej ži-

STANISLAV HVOZDÍK

vota. V podmienkach, ktoré sila režimu vydávala za prirodzené, legitímne. Zmysluplnosť v transcencii prevážila nad neprirodzeným.

Totalita podnecovala stereotypný obsah všeobecnej rozpravy o triednom boji, legitimizovala tak agresivitu ako hnací motor dejín. Všeobecná rozprava sa ustalovala ako moc nad každým. Ľudská subjektivita strácala na hodnote. Súčasťou spoločenskej rozpravy boli heslá ako boj za nové vedomie človeka. Boj proti triednému nepriateľovi. Bolo povolené iba vedomie marxistického typu.

Škoda, že sa na túto jednostrannosť reagovalo a reaguje iba relativizmom foucaultovského typu. Nežná revolúcia nenaštartovala reaktiváciu ostávajúcich troch ciest k európskemu vedomiu. Odmieťa sa zase vzťah prirodzeného a nadprirodzeného, a svedomie, zdá sa, sa má nahradiť zase iba centralizmom, tentoraz z Bruselu. Európskym národom sa nechce ponechať to, čo patrí do ich kompetencii. Centralizátorom prekáža najmä kresťanstvo.

Človek, hoci manipulovateľný, naozaj nie je iba elastická figúrka, ktorá v ktorej sa nič ne deje. Spomínam si na jeden prípad z mojej psychologickkej praxe. Prišla klientka, matka dvoch detí. Staršieho a mladšieho chlapca. Ten starší mal byť môj klient, trpel tikmi, kľčovými, nekontrolovateľnými pohybmi tváre. Pani bola druhý raz vydatá. Ten starší bol z prvého manželstva. Skúšal som s ním behaviorálny prístup. Tiky nakoľko ustúpili, aby sa objavili na inej časti tela. Matka pôsobila upäto, prísne. Z jej rozprávania vyplynulo, že nerobí rozdiel medzi synmi, je spravodlivá a dbá, aby mala k nim rovnaký vzťah. Chlapci sa k nej správali málo spontánne, starší hanblivo. Vyzeralo to na ambiva-

Skutočná podobizeň sv. Metoda.

Prirodzené a neprirodzené Zmysluplné a nezmysluplné

lentné pripútani. Matka nedovolila tesnejšie napačenie v obave, že by k jednému z nich mohla byť nespravodlivá. Mohla mať pocit výčitek, blízkosti k mladšiemu, ktorý bol z druhého manželstva. Nepracovala so vzťahmi.

Pani súhlasila s tým, že je dosť napätá a súhlasila, že vypracujeme program aj pre ňu. Ako súčasť tohto programu bola aj hypnóza. Dostali sme sa do šestnásteho roku jej života, kedy sa usedavo rozplakala. Bolo to veľmi silné. Potom mlčala, aj ja som mlčal. Cítil som, že toto mlčanie má významný obsah. Nakoniec povedala, že šestnásťročná otehotnela a rozhodla sa pre abortus.

Pomáhajúci vzťah pokračoval a ona sa stala spontánna, deti uvoľnené a pripustili aj rozdiely ako prirodzené, že aj v predchádzajúcom vzťahu bolo čosi hodnotné a že je to treba pripustiť ako súčasť samého seba. Nezabudla na tú silnú udalosť, ale odsmútila ju. Dala jej nový význam.

Aj v tých časoch bola súčasťou všeobecnej rozpravy predstava, že povaha života je materialistická, teda nepredpokladajú sa nejaké reflexie mimo ustáleného rámca ideológie. Ale ľudia boli, sú a budú neustále prekvapovaní skúsenosťou, že po určitých činoch sa stratilo niečo, čo tu bolo, akýsi súhlas, že veci idú dobre.

Už antika poznala ten pocit ako eudaimóniu. Že existuje vzťah medzi tým, čo robíme a ako sa potom cítime. A ak je toto narušené, hoci vrháme všetku svoju energiu do toho, aby to išlo ako predtým, nejde to. To je aj o tom, čo postihol M. Blondel vo svojej analýze konania, keď okrem iného napísal, že vrhať sa do činnosti iba kvôli činnosti je povera tých, ktorí si nežiadajú nič iné. Ale že konanie ako také odhaľuje toto tajomstvo nemohúcnosti, ktorá skrýva nekonečnú túžbu srdca, túžbu po nekonečne, ktorá je v každom človeku.

(Pokračovanie na 3. strane)

Na pozvanie Dr. Jána Čarnogurského som vystúpil na mítingu proti rozmiestňovaniu základní NATO na území Slovenska. Prečítal som svoj preklad básne ruského básnika s ukrajinskými koreňmi Jurija Jurčenka Skriňa okamih pred opravou, ktorú autor venoval Slovákov Mirovi Roháčovi. Nikdy predtým sa nevideli, kým sa nestretli s dolámanými rebrami a nohou, zavretí na šesť dní do kovovej skrine, ktorú nájomná jednotka oligarchu Kolomojského vyterigala aj s väzňami na kopec vpredstave, že

NATO nie u nás!

TEODOR KRIŽKA

oboch zastrelia v delostreleckej paľbe vlastní povstanci.

Príbeh na román, ak si uvedomíme, že oboch zo zajatia doslova uniesla gruzínska jednotka, pre zmenu bojujúca na kyjevskej strane konfliktu.

V kovovej skrini, potme a v bolestiach bez lekárskej pomoci si obaja muži čítali navzájom verše. Jurčenko po rusky, Roháč po slovensky. Jurčenko je francúzsky štátny občan, oženil sa a žije v Paríži. No vo svojej šesťdesiatke, po vytvorení mnohých divadelných hier vo veršoch, po založení básnického festivalu v Londýne, po všetkých úspechoch nemohol sa pozerať, ako nájomné a vládne vojská zabíjajú mierumilovných ľudí na juhovýchode krajiny, označujúc ich za teroristov a separatistov.

Na Ukrajine zúri skutočná občianska vojna. Vypukla preto, lebo k moci sa dostali sily, ktoré pohrdli mienkou miliónov ľudí a rozhodli sa ju zlomiť silou, alebo ich vyhnúť z krajiny. To všetko sa teda deje za mlčania EÚ a USA. USA vonkoncom na Ukrajine nezáleží. Použili ju ako zástupný kyjak proti Rusku za to, že sa opovážilo zastat sa Sýrie a predtým Osetíncov a Abcházcov v Gruzínsku. Pritom tolerujú nebývalý nacionalizmus a rusofóbiu, ktoré sa valia doslova zo všetkých médií, ovládaných tými istými oligarchami, ktorí zastávali vládne funkcie aj za prezidenta Janukovyča a jeho prezidentskú stoličku podkopli vo chvíli, keď bolo treba davom na Majdane podhodit' obetného baránka. Za touto dymovou clonou si udržali a ešte upevnili moc v krajine a teraz, keď sa ľudia začínajú spamätávať, tolerujú teror tzv. Ukrajinskej povstaleckej armády, ktorá doslova denne fyzicky likviduje opozičné hlasy. Naposledy to bol spisovateľ a novinár Oles Buzina, ktorého vrahovia v maskách zastrelili pred vlastným domom. Medzitým však pribudli a ešte iba pribudnú ďalší, lebo UPA uverejnila list, v ktorom avizuje likvidáciu každého, kto sa postaví na odpor proti Majdanu.

Sledoval som vojnu v Juhoslávii. Videl som, ako mi ponad hlavu lietajú bombardéry zabíjajúce nielen bratský srbský národ, ale aj našich slovenských bratov z Vojvodiny. Neželám si, aby sa Slovensko v mene veľmocenského cynizmu ocitlo v občianskej vojne pod akoukoľvek vlajkou a akýmkoľvek heslom, ani aby naši vojaci umierali v konfliktoch, ktoré sú v rozpore s medzinárodným právom a ľudským svedomím.

Neželám si cudzie vojská u nás.

Skutočná podobizeň Cyrila a jeho brata Metoda

Konštantín Filozof, neskorý známy ako sv. Cyril, zomrel 14. februára roku 869 v Ríme. Vtedy pápež Hadrián II. vyhlásil sedemdnňový smútok a z úcty k jeho apoštolskému dielu, učnosti a svätosti mal v úmysle ho pochovať v chráme svätého apoštola Petra vo svojej vlastnej hrobke. S tým však nesúhlasil Konštantínov brat Metod, ktorý ho na žiadosť matky chcel pochovať v rodnej zemi. Napokon po porade s rímskymi biskupmi uložili jeho telo v bazilike pápeža Sv. Klementa, ktorého ostatky priniesol Filozof do Ríma. Sedem dní Rím vzdával úctu sv. Cyrilovi ako samému pápežovi a potom ho uložili „do hrobu, ktorý je na pravej strane oltára v chráme svätého Klementa“, ako o tom hovorí Život Konštantínov (ŽK XVIII) i Rímska legenda (RL XII). Rimania dali nad Cyrilovým hrobom namaľovať jeho obraz, a kroniky spomínajú mnohé zázraky, ktoré sa pri jeho hrobe udiali.

AUTENTICKÉ PRAMENE

Historické pramene, ktoré boli napísané hneď po smrti svätého Konštantína Cyrila, dost' podrobne zachytávajú udalosti okolo jeho pohrebu. Zaujímavé je najmä svedectvo očitého svedka, rímskeho biskupa Gaudericha zapísané v Rímskej legende:

„Keď však spomínaný Filozof alebo inak Konštantín cítil, že sa blíži deň jeho skonania, prijal s dovolením najvyššieho veľkňaza meno Cyril - hovoriac, že mu to bolo zjavené - a po 40 dňoch zosnul v Pánovi v šesťnásty deň pred marcovými kalendami (14. 2. 869). Svätý pápež potom nariadil, aby všetci grécki i rímski duchovní prišli na jeho pohreb so žalmami a spevmi, so sviecami a s kadidlom a aby mu preukázali rovnakú pohrebnú úctu ako samému pápežovi.“

Vtedy jeho spomínaný brat Metod prišiel k samému svätému veľkňazovi, padol mu k nohám a povedal: „Uznal som za slušné a potrebné, aby som pripomenul Vašej Svätosti, apoštolský otcé, že keď sme vyšli z nášho domu do služby, ktorú sme s pomocou Pánovou vykonali, matka nás, prelievajúc veľa slz, zaprisahávala, že ak by niektorý z nás zomrel skôr, ako sa vrátíme, aby žijúci brat preniesol mŕtveho brata do svojho kláštora a tam ho so zaslúženou a náležitou poctou pochoval. Nech teda ráči Vaša Svätosť dovoliť mojej nepatrnosti vykonať túto povinnosť, aby sa neusudzovalo o mne, že azda konám proti matkiným prosbám a zaprisahávaniu.“

Pápež neuznal za vhodné odporovať tejto žiadosti a želaniu, hoci sa mu to videlo dost' ťažké. Telo mŕtveho starostlivo uložil do mramorovej rakvy a zapečatil ju vlastnou pečatou. Po siedmich dňoch mu (Metodovi) dovolil odísť. Vtedy rímski duchovní po porade s biskupmi a kardinálmi a šľachticmi mesta prišli k pápežovi a začali takto hovoriť: „Zdá sa nám veľmi nevhodné, ctihodný otcé a pane, aby ste dovolili z akéhokoľvek dôvodu preniesť do inej krajiny takého veľkého a

takého znamenitého muža, ktorého zásluhou naše mesto i Cirkev získali späť taký vzácny poklad (ostatky sv. Klementa). Boh ho svojou dobrotivou láskou ráčil z takých ďalekých krajín priviesť k nám a z tohto miesta ešte aj do svojho kráľovstva povolať. Nech je radšej s poctami pochovaný tu, ak s tým súhlasíte, pretože by bolo veľmi dôstojné, aby muž s takou slávnou povestou mal hrob v takom preslávenom meste a na slávnom mieste.“ Zapáčila sa táto rada pápežovi a nariadil, aby ho uložili v chráme Svätého Petra v jeho vlastnej hrobke.

Metod vidiac, že sa jeho úmysel takto nesplní, znovu prosil pápeža, hovoriac: „Keď ste teda odmietli splniť moju malú prosbu, zaprisahávam vás, páni moji, aby bol pochovaný v bazilike svätého Klementa, ktorého telo s veľkou námahou a horlivosťou našiel a priniesol sem.“ S takouto prosbou najsvätejší veľkňaz súhlasil. Keď sa zhromaždilo veľké množstvo duchovenstva a ľudu, s nesmiernou radosťou a veľkou úctou ho pochovali v mramorovej rakve, do ktorej ho predtým spomínaný pápež uložil, do hrobky preňho pripravenej v bazilike svätého Klementa po pravej strane oltára, vzdávajúc za sprievodu hymien a chválospevov vďaka Bohu, ktorý koná na tom mieste mnoho obdivuhodných zázrakov na chválu a slávu svojho mena, pre zásluhy a prosby svojich svätých, ktorý je požehnaný a zvelebený na veky vekov. Amen.“²

Jeden z jeho najbližších slovenských učeníkov Kliment, ktorý ešte v roku 869 zapísal Život Konštantína Filozofa, spomína aj zhotovenie Cyrilovej podobizne nad jeho hrobom:

„A tak ho aj s truhlou uložili do hrobu, ktorý je na pravej strane oltára v chráme svätého Klementa. Tam sa mnohé zázraky začali diať, a keď to Rimania videli, ešte väčšmi rástla ich úcta k jeho svätosti. I namaľovali (jeho) obraz nad jeho hrobom a udržovali pri ňom svetlo vo dne v noci, chváliac Boha, ktorý takto oslávi tých, čo ho zvelebujú.“⁴

Pôvodná bazilika sv. Klementa postavená už v 4. storočí stála asi do roku 1100, kedy sa zistilo, že jej hrozí zrútenie. K jej poškodeniu a vyplneniu došlo najmä v roku 847 pri zemetrasení a počas dobývania Ríma Normanmi v roku 1084. Rúcajúcu sa baziliku vyplnili kamením a zeminou a začiatkom 12. storočia na nových základoch postavili kópiu starej baziliky v románskom štýle. Do nej umiestnili zachované architektonické prvky a ostatky svätcov z pôvodného chrámu. Medzi nimi aj ostatky sv. Cyrila. Na starú baziliku sa za 700 rokov takmer úplne zabudlo.⁵

Blížiac sa tisícročie jubileum príchodu sv. Cyrila a Metoda ku Slovákom, ktoré sa malo sláviť v r. 1863 vyvolalo záujem slovenských biskupov o hľadanie hrobu a ostatkov sv. Cyrila. To si už v roku 1857 vynútilo zahájenie prác na vykopávkach v spodnom chráme sv. Klementa.⁶

V priebehu vykopávkov bola znovu objavená pôvodná bazilika zo 4. storočia. Vyčistená však bola iba čiastočne, a koncom roku 1862 sa tu našiel aj prázdny pravouhlý hrob. Liturgicky bol po pravej strane hlavného oltára a nad ním sa, podľa predpokladu, mala nájsť freska, ktorá by potvrdila pravosť hrobu sv. Cyrila. Po preskúmaní niekoľkých nezreteľných fresiek nachádzajúcich sa v blízkosti hrobu, ar-

keždoročne 18. apríla si slovenský národ pripomína politickú justičnú vraždu prezidenta prvej Slovenskej republiky ThDr. Mons. Jozefa Tisu. Bola to pomsta Čechov a čechoslovákov na čele s Benešom za vznik samostatného štátu 14. marca 1939, ako aj komunistov, ktorí chceli diskvalifikovať slovenský katolicizmus. Stal sa martýrom pre obranu prirodzených práv národa na vlastný štát a obrany kresťanstva proti bolševizmu. Po roku 1990 prokurátor JUDr. Anton Raša v svojich spomienkach napísal, ako predseda tzv. Národného súdu JUDr. Igor Daxner navštívil v Topoľčiankach prezidenta Dr. E. Beneša, aby si

dentovi, ako ho drvivá väčšina študujúcej mládeže poznala. V čase vzniku prvej Slovenskej republiky 14. marca 1939 bol som končiacim gymnazistom. Nový štát, ktorého vznik si želal aj Andrej Hlinka, umožnil mne a mnohým ďalším študentom z chudobnejších rodín výhodne študovať na Slovenskej univerzite. Neplatil som žiadne poplatky a býval som vo vysokoškolskom internáte Svoradov, ktorý vubudovala Katolícka cirkev. Prezident prichádzal k nám do internátu, aby nás povzbudil a oboznámil so svojimi zámermi. Zdôrazňoval nám, že „V nás nesmie byť nepriateľstvo k nijakému národu, iba hlboká úcta k dobru!“ Bola to politika v tom čase jedine správna pre

Martýrium Jozefa Tisu

nechal potvrdiť jeho viackrát vyslovené želanie „Tiso musí visieť“ (Smolec Ján: „Proces s Dr. J. Tisom - spomienky obžalobcu Antona Rašu a obhajcu Ernesta Žabkayho“, 1990). Jeho želanie splnili, lebo mali strach z prezidenta, ktorému národ dôveroval a úprimne ho miloval. Pôsobil vo veľmi ťažkom období, keď v Európe krátko po vzniku samostatného štátu vypukla 2. svetová vojna. Aj v tejto ťažkej situácii Slovensko dosiahlo aj zásluhou prezidenta všestranný rozvoj. Vážil si iné národy, pomáhal aj prenasledovaným Židom, ale je pravdou, že všetkých v tom ošiali nemohol zachrániť.

Na hrobe Dr. Tisu sú stále kvety a vence s nápisom na stuhe ako „Môjmu prezidentovi“. Je poburujúce, keď bulvárne média ho osočujú, ako aj ďalších najlepších synov národa. Veď ešte pred niekoľkými rokmi písali aj o Andrejovi Hlinkovi a biskupovi Jánovi Vojtaššákovi ako o fašistoch. Z vyhlásení dvoch generálnych prokurátorov po roku 1990 je známe, že Dr. J. Tiso nikdy nebol na zozname vojnových zločincov. Čo sú to za ľudia, ktorí bez oboznámenia sa s historickými dokumentmi tvrdia opak? V akých rukách sú média, ktoré sa pokúšajú diskreditovať aj historikov píšucich pravdivé dejiny nášho národa?

Uvediem aspoň niekoľko postrehov o tomto kňazovi - prezi-

slovenský národ a preto sme ju podporovali. K ľuďom bol bezprostredný, priateľský. Do parlamentu na Župné námestie chodil z prezidentského paláca pešo a niekoľkokrát som ho i ja stretol a mohol sa s ním pozdraviť. V Svoradove pôsobila organizácia slovenských katolíckych študentov a akademikov „Ústredie slovenského katolíckeho študentstva“ - ÚSKŠ, ktoré Andrejovi Hlinkovi k jeho šesťdesiatinám v roku 1924 venovalo pokál. Ten sa stal na jeho žiadosť putovným a boli ním oceňované zaslúžilé osobnosti. Prezidentovi Tisovi bol Pokál Andreja Hlinku udelený dvakrát.

Tým, že Dr. Tiso prevzal na seba ťažkú politickú úlohu v nepokojných časoch v Európe, zachránil Slovensko pred rozdelením, prípadnou okupáciou a jej následkami. Možno povedať, že Slovensko vojnové roky preživalo v relatívnom pokoji a rozmachu. A za to bol prezident popravený. V tento deň 18. apríla 1947, ale i nasledujúce dni, národ smútil, plakal a bolestný hlas zvonov ho pozýval do kostolov modliť sa za nebohého prezidenta. Starší pán v mojej rodnej Trnave pri pomníku Antona Bernoláka povedal „Boh nás nepusti“. K tomu dodávam: „Slováci píšete pravdivo svoje dejiny, lebo pravda trvá naveky“.

ANTON KOŠTÁL

cheológ Giovanni B. De Rossi a páter Joseph Mullooly, ktorí viedli vykopávky, usúdili, že by mohlo ísť o hrob, do ktorého pochovali sv. Cyrila.⁷

Organizátori vykopávkov boli pod značným časovým tlakom nájsť hrob, a keďže na pravej strane chrámevej lode sa nič nenašlo, lebo nebola ešte objavená freska „Anastasis“, ľavé krídlo sa zdalo byť jediným možným miestom, kde by hrob sv. Cyrila mohol byť. Tento názor bol všeobecne, rýchle a ochotne prijatý ako fakt. A tak sa až dodnes uznáva spomenuté miesto ako miesto hrobu sv. Cyrila, ktoré uctievať katolíci aj ortodoxní.⁸

URČENIE HROBU SV. CYRILA

Niektorí odborníci na cyrilo-metodskú problematiku ako páter Leonard Boyle O.P., slovenský slavista Fraňo Grivec, ale i archeológ G. Wilpert a kanadský kunsthistorik John Osborne, však pochybovali o pravosti nájdeneho hrobu. Pripojil sa k nim aj

súčasný archeológ baziliky sv. Klementa Federico Guidobaldi. Pochybnosti vznikli najmä preto, lebo sa nad ním nenašla podobizeň ako dôkaz, ktorý by jednoznačne svedčil, že sv. Cyril bol pochovaný práve na tomto mieste. Nejednoznačná bola tiež interpretácia textu z Rímskej legendy - „pochovali ho v mramorovej rakve ... po pravej strane oltára“ - (ad dextram partem altaris).⁹ Liturgicky sa považuje za pravú stranu oltára strana evanjelia, podľa Krista Pána na križi, čo znamená naľavo od oltára, keď naň pozeráme z predsiene chrámu. No ako sa neskôr ukázalo, pôvodná orientácia v kostole uvádzaná v prameňoch, bola určovaná z pohľadu ľudu smerom k oltáru a nie chrbtom od neho. Teda, „pravá strana oltára“ bola po pravici človeka divajúceho sa z hlavnej lode smerom k oltáru.

(Pokračovanie na 4. strane)

(Pokračovanie z 1. strany)

To je o tom, čo postrehol Jung, že človek sa túži dotknúť svojej duše. To je o psychológii s dušou. Psychológia môže porozumieť človeku nielen ako prirodvedná veda, ale aj ako veda so zmyslom pre filozofické. Platí to najmä v staršom veku. Preto sa uvádza, že prispôbenie k starobe závisí od toho, aký bohatý, diferencovaný, hodnotný život sa žil. To je o tom, čo píše Letz, sme utváraní nielen psychosociálne ale aj transsystemovým prostredím našej duchovnosti, ktorú buď tvoríme, alebo netvoríme.

Možno si to všimnúť na príbehu jedného človeka, ktorý iste nie je ojedinelý.

Ešte za bývalého režimu som mal známeho. Mali sme blízko záhrady. Pracoval na pošte. Dochádzal najprv zo Spiša do Košíc. Rozprával mi, ako raz ráno dobiehal na vlak, ktorý sa už pohol. Medzi koľajnicami bolo rozsypané vápno. Mrholilo. Pošmykol sa a spadol. Vlak mu ušiel. Celý bol zablidený. A vtedy, hovoril mi, sa to vo mne zlomilo. Do vtedy sa bránil, aby vstúpil do strany. Spišiaci sú hlboko veriaci. Aj jemu. zdá sa, ateizmus prekážal. Ale vtedy sa rozhodol. Dost' bolo tej mizérie. Vstúpil do komunistického strany. Dostal byt v Košiciach. Funkcie. Postupoval stále vyššie a stále viac sa zriekal samého seba. Stále v sebe na čosi abdikoval a stále viac za to dostával materiálnych výhod. Privilégiá rôznych pardonov. Potom odišiel do dôchodku a našiel svoj duševný dom prázdny. Ochorel a rozviedol sa. Už nemal viac, z čoho by abdikoval. Iba manželstvo. Bez sebaabdikácie už nevedel žiť. Potom sa prihovárал mladším paniam s rôznymi ponukami a možno

Prirodzené a neprirodzené Zmysluplné a nezmysluplné

sa čudoval, že odmeny, na ktoré si zvykol, už neprichádzajú za onú sebaabdikáciu.

Zdá sa mi, že aj v súčasnosti sa tento príbeh v mnohých ľuďoch opakuje. Ľudí lámu mizérie, ktoré by nemuseli byť, ak by platila v ekonomike základná morálka. A tak pôsobí iba „prirodzené“, ako nám ho predstavuje doba, ako atrapa prirodzeného.

Ak človek netvorí „transsystemové prostredie svojej duchovnosti“, je veľké riziko, že podľahne tomu pánovi Nikto, ktorý ako píše Heidegger, nie je nikto iný ako on sám, keď pohltý vecami sám sa stáva vecou. Prestáva cítiť svoju disponibilitu byť osobou ako podmetom vo svojej skúsenosti, ako to načrtáva filozofia personalizmu. Prichádza o dôležitú súčasť psychologického vývinu, ktorým je spirituálny vývin.

Spirituálna skúsenosť môže mať rôznu podobu, aj dramatickú. Rozprával som sa raz so svojim dobrým známym, ktorý mi rozpovedal svoj príbeh. Trpel na cukrovku, diabetes. V dôsledku tejto choroby prišiel o

nohu. V agónii, keď prežíval bolesť a lekármi bol ponechaný na seba, po operácii upadol do bezvedomia. V bezvedomí sa videl, ako leží na poli a veľmi narieka. Vtedy sa mu pred očami objavili vietnamské deti ako horia zasiahnuté napalmom. Museli viacej trpieť ako ja, keď horeli zaživa, napadlo mu. Ale neprestal som nariekať, hovoril. Vtedy sa mi objavila tvár z Turínskeho plátna, považovaná za tvár Krista Pána, a tá tvár mu hovorila, čo tak nariekaš, ja som za teba musel trpieť omnoho viac. A vtedy som sa veľmi zahanbil a prestal som s nariekaním, spomínal si. A mal som pocit, že som zaspal. Toto vo mne zostalo.

To bol silný spirituálny zážitok. Taký silný spirituálny zážitok môže rozvinúť chápanie prirodzeného ako niečoho, čo sa vyvíja, čo nie je dohotovené. Píše o tom aj Trojan v pozoruhodnej knihe úvah viacerých autorov k chápaniu človeka vo filozofii novoveku. Trojan (Nejeschleba, Němec, Recinová, 2011) píše, že pri porozumení prirodzenému treba vychádzať nie zo začiatku, ale z konca, z určenia človeka. K tej prirodzenosti sa človek vyvíja. Objavuje sa cez optiku nadprirodzeného. Na základe, ako píše, biblického svedectva ako nosnej perspektívy. Predpokladá to dary a výzvy, môžeme povedať ako súčasť utváraného duchovného prostredia človeka, ktoré nemožno považovať za prirodzené, ale ako mravnú a duchovnú výzvu. Píše, že sa neдрží prirodzeného zákona, ale mravného zákona, opretého o duchovnú perspektívu, ktorá čerpá z biblického posolstva. Pripomína, že púha predstava, že sa dá ona vteliť do inštitúcií, je naivná a narobila v európanstve veľa škody. Ale to nie je rezignácia na starostlivosť o pozemskú obec, píše, ale že veľa závisí od toho, ako sa nám podarí stáť v dialógu na ceste sebanápravy a nápravy spoločenských pomerov s ostatnými. Že kresťania môžu uskutočňovať toto dielo všenápravy na zemi len v dôvere, že ostávajú na ceste k obci nebeskej

Oproti tomu existuje predstava priro-

dzeného, akú zanechal Rousseau, ako začiatku v človeku, ktorému podmienky prostredia nedovoľujú, aby žila. Je to niečo, s čím má asi skúsenosť každý. Moja skúsenosť bola nepríjemná, keď som musel predať dom v súvislosti so zmenami v mojej rodine. Dom som predal dobrým ľuďom, ale ja som bol nespokojný, keď som okolo domu prechádzal. Raz som si položil otázku, či som im ten dom naozaj dal, alebo len predal. A vtedy som ho novým majiteľom ešte raz odovzdal, znova som im v duchu zaželal, aby sa v ňom mali lepšie ako ja.

Prirodzené spájame iba s príjemným, ale zmysluplné môže byť, ako píše psychológ Längle, príjemné, ale aj nepríjemné môže byť zmysluplné. Nezmysluplné môže byť príjemné, podobne ako nepríjemné môže byť aj nezmysluplné. Je toho všade okolo nás dost.

Celý život sa môže človek usilovať, aby svoj život zaradil iba do príjemného a zmysluplného. A môže prísť náraz, ktorý nečaká, ktorý si nespôsobil. Má pocit, že hodnoty, v ktoré veril ako v súčasť prirodzeného, už nechránia. Spomínam si na jednu situáciu. Prišla klientka s dcérou, ktorá začala v poslednom čase veľa hovoriť o tom, že už nechce žiť. V rodine sa stala dráma, zomrel manžel, otec tejto dcéry. Myslím, že sa volala Katka. Bola to krátka a rýchla rakovina. Bývali v dome po rodičoch manžel. A tu sa začala rodina po manželovi domáhať vyplatenia domu. Mali to nejakú dohodnutú, čo smrť prekázala. Vdova bola celá zmätená, cítila strach, čo bude a začala mimovoľne poznámky pred svojimi tromi deťmi. Keby som mala iba dve deti, ale mám vás tri a oni mi toto chcú urobiť. Tak naindukovala dcéru myšlienku na samovraždu, aby pomohla mame. Až táto dramatická možnosť zastavila príbuzných, aby sa zamysleli a začali riešiť všetko inak. Bolo treba aj hypnózou vrátiť túto obrátenú podobu lásky a vernosti matke a svojej rodine do prirodzených koľají. Nepochybne matka mala veľmi ťažkú situáciu z hľadiska toho, ako odsmútiť stratu manžela. Úľava nastala, keď sa Katka začala znova správať ako predtým, spontánne. Uťahnosť a hľbanie, stratenie sa iných skončilo.

Zdravý smútok môže existovať aj povedľa radosti, že deti sú tu a že sa majú k svetu. Dobré bytie má viac úrovní. Strach o dieťa odkryl hodnotu, ktorá pomohla usporiadať ich aj v širšej rodine. To, čo sa považovalo za prirodzené, to: vyplať nás, sa stalo neprirodzené a prirodzené sa objavilo ako zmysluplnosť v nepríjemnej situácii.

Religiozita môže veľmi pomôcť, pretože pomáha objaviť normu bytia v danej situácii. Sve-

domie zvíťazilo nad „prirodzeným“ ako sa prejavilo cez stuhnutú všeobecnú rozpravu v lokálnom prostredí. Religiozita zabránila relativizácii aj u príbuzných.

Zápas o to, aby bol život iba zmysluplný a príjemný, môže byť prirodzeným očakávaním, ak sa neodmieta aj to nepríjemné v prípade, že je zmysluplné. Ak je pravdepodobnosť, že ide o dočasný stav. Ľudia veľa vydržia. Cítia, že sa bojuje o to, aby sa zachovalo prirodzené, ktoré si pamätá nadprirodzené. Konflikt dnešnej doby je práve v tom veľkom zneistení veľkých skupín ľudí, že to nepríjemné a zmysluplné sa nikdy nestane príjemným a zmysluplným. Po určitom čase sa títo ľudia začnú vidieť na jeden úrovni s tými, ktorí žijú svoj život nepríjemne a nezmysluplne. Bývajú to doby, kedy sa za dušu dobre platí. Príjemné a nezmysluplné sa vydáva za príjemné a zmysluplné, keďže toho príjemného a zmysluplného je ako šafaranu. Prirodzené prestáva dôverovať nadprirodzenému v človeku.

To je víťazný čas na kupovanie duši. To je dnešná doba.

Zdá sa, že v súčasnosti žijeme kampaň, aby všetko príjemné bolo zjednotené ako zmysluplné. To predpokladá, že príde chvíľa, kedy na všetky otázky bude odpoveď. Ale návrat od odvodeného poznania k bytiu, ako o tom uvažoval Husserl, je poukaz a priestor pre polozenie otázok.

Otázka ako výsledok. Nie hotová odpoveď. Dôvod položím otázku napriek všetkým doterajším odpoveďami je spôsobilosť vnímať bytie. Objaviť hlbšiu identitu, ktorá prekračuje kauzalitu materiálneho sveta. Príbehy, ktoré som uviedol, boli boli o tomto probléme. Kauzalita väzenia ako podoba materiálneho sveta a jej prekročenie transcenciou. Kauzalita tohto sveta a ako zdroj pohodlia, a nespôsobilosť k transcencii. Položiť si otázku a vydržať napätie, že nie odpovede, ale v bytí sa črtá nový význam.

Poradenstvo pomáha klásť si otázky ako znak autonómie, klásť si otázky ako znak kompetencie a vzťahovať ich k iným na citovo významnej úrovni. Tieto tri potreby poradenská psychológia chápe ako vrodene, ktoré chcú byť naplnené. Priveľa kontroly blokuje sebaaktualizáciu, autonómiu - to je príbeh pošťára. Oslabenie týchto potrieb krízou - to sú ostatné príbehy. Viera, transcendentno, to je príbeh kňaza, obnovil cez vieru v Boha svoj pocit kontroly nad svojou situáciou, keď bol na samotke, uspokojil potrebu po autonómii a zažil vzťah na citovo významnej úrovni.

STANISLAV HVOZDÍK

Kresba: Andrej Mišanek

(Pokračovanie z 2. strany)

V roku 1868 bola v dolnej bazilike, ako posledná z fresiek, objavená, nástenná maľba zvaná „Limbo“ alebo „Anastasis“ - Zostúpenie Pána Ježiša do predpekla s portrétom mnícha držiaceho evanjeliár. Freska¹⁰ sa nachádza na pravej strane oltára (z pohľadu ľudu), hneď pri apside kostola. Obraz netvoril časť väčšieho cyklu, bola to samostatná maľba.¹¹ Podľa doterajších výskumov možno jednoznačne povedať, že je na nej znázornený portrét východného mnícha, ktorý bol pochovaný v bazilike sv. Klementa v druhej polovici 9. storočia.¹²

FRESKA ANASTASIS

Zobrazenie scény Zostúpenia sa v ranokresťanskej ikonografii nenachádza, objavuje sa až v 8. stor. v Byzancii (Kapadócia). Freska Anastasis v bazilike Sv. Klementa, datovaná do 9. storočia, sama o sebe predstavuje prvé zobrazenie tejto témy v talianskom umení.¹³ Tieto okolnosti a portrét východného mnícha datovaný do 9. stor. na freske Anastasis neklamne označuje skutočné umiestnenie hrobu sv. Konštantína Cyrila v bazilike sv. Klementa z roku 869.

Na tejto maľbe je ústrednou postavou Kristus, ktorý šliape po diablovej znázorňujúcom peklo a vedie Adama von z predpekla. V pozadí vidno pekelný oheň. V ľavom dolnom rohu je portrét muža namaľovaného do pol pása. Muž má pravú ruku mierne zdvihnutú s natiahnutými prstami a v ľavej ruke drží veľký zdobený kódex. Okolo hlavy má pomerne veľký pravouhlý nimbus.

Hoci je nápis nad jeho hlavou už zotretý, blízkosť hrobu pri oltári naznačuje, že muselo ísť o významnú osobnosť. Konštantín Filozof, neskôr známy ako sv. Cyril, je jediný východný mních, o ktorom je známe, že bol pochovaný v bazilike sv. Klementa,¹⁴ a to s najvyššími poctami prislúchajúcimi pápežovi.

Podľa analýzy dominikána Paula Lawrola, ktorá sa nachádza na informačných tabuliach v átriu baziliky Sv. Klementa „na freske je zobrazený muž so štvorcovou svätožiarou. Evanjeliár v jeho rukách hovorí o tom, že ide o duchovnú osobu a navyše jeho odev s nezvyklou dekoratívnou kapucňou prezrádza, že by to mal byť grécky mních. Použitie štvorcového nimbusu¹⁵ v tom čase znamenalo, že obraz predstavuje skutočnú podobu¹⁶ dotyknej osoby. V spojení so scénou Anastasis sa freska javí ako časť pohrebného monumentu - pamätníka tejto osobnosti, kde Kristus, ktorý prekračuje kosti smrti a moc diabla, povedie tohto zosnulého mnícha do večného života. Zdá sa, že freska bola umiestnená v polkruhovej nische nad hrobom. Absencia akejkoľvek murovanej štruktúry v okolí fresky naznačovala, že telo ležalo v sarkofágu.“

Rímska legenda skutočne hovorí, že bol pochovaný „v mramorovej rakve“. Zo životopisu ŽK vieme, že Konštantín Filozof bol biskupom, ktorý sa na konci života stal mníchom. O jeho biskupskej hodnosti hovorí jeho vlastná modlitba pred smrťou, kde sa ako biskup modlí za svoj ľud: „Vyslyš moju modlitbu a zachovaj verné ti stádo, nad ktorým si ustanovil mňa, nesúceho a nehodného služobníka.“ Preto neprekvapuje, že na freske Anastasis je sv. Cyril znázornený ako mních s evanjeliárom v rukách, čo je neklamným znakom, že ide o biskupa. Pretože podľa východnej ikonopiseckej tradície sa byzantskí episkopi znázorňovali vždy s knihou evanjelií v rukách.¹⁷

VIZITKA

KONŠTANTÍN FILOZOFA

Veľavravná je i samotná téma vyobrazenia nad hrobom Konštantína Filozofa - Anastasis - kde Zmŕtvych-

Skutočná podobizeň Cyrila a jeho brata Metoda

Mozaičky sv. Cyrila a sv. Metoda z 11. stor. z kostola sv. Praxedy, kde Vierozvestovia počas pobytu v Ríme bývali a kde sv. Cyril aj zomrel

vstalý Ježiš podáva ruku praotcovi Adamovi, aby ho vyviedol z podsvetia a navrhol mu stratený večný život. Symbolicky tak navracia dedovizeň i Konštantínovi Cyrilovi, ktorý sa vždy predstavoval ako Adamov vnuk, hľadajúci dávnu dôstojnosť svojho deda. V Živote Konštantína Filozofa sa o tom píše:

„Zachovával čistotu, čím sa veľmi páčil Bohu a bol obľúbený medzi ľuďmi. A cisársky kancelár vzdával mu česť a úctu. Ponúkal mu mnoho zlata, ale on ho neprijal. Raz mu povedal: „Tvoja krásna a múdrosť nútia ma, aby som ťa mal v obľube. Mám krstnú dcéru, krásnu a bohatú, ktorá pochádza z dobrej a vznešenej rodiny. Ak chceš, dám ti ju za manželku. Cisár ti preukáže veľkú česť a zverí ti malú provinciu, ba, očakávajú ešte viac, lebo skoro budeš správcom veľkej provincie.“ No Filozof mu odvetil: „Je to veľký dar pre tých, čo ho chcú. Pre mňa však niet nič vzácnejšie ako učenosť. ňou chcem zbierať múdrosť a hľadať pocty a bohatstvá, ktoré stratil praotec Adam.“

Poslanie ku Chazarom - „Keď došiel ta, chceli ho posadiť za stôl vedľa chána i pýtali sa ho: „Aká je tvoja hodnosť, aby sme ti mohli dať miesto, aké ti patrí.“ On povedal: „Deda som mal veľkého a veľmi slávneho, ktorý blízko cisára stával. No, zo svojej vôle danú mu slávu odvrhol a preto bol vyhnaný. Keď prišiel do cudzej zeme, schudobnel a tam ma zrodil. Ja teda hľadám dávnu dôstojnosť svojho deda, no nestihol som ju ešte dosiahnuť. Som totiž Adamov vnuk.“

Z tohto textu je zrejme, že Konštantín Filozof používal ako svoju „vizitku“ titul Adamovho vnuka, hľadajúceho nesmrteľnú prirodzenosť, ktorú mal Adam pred spáchaním prvotného hriechu. Freska Anastasis, zobrazujúca moment prinavrátania večného života Adamovi skrze Kristovo zmŕtvychvstanie, zároveň hovorí, že spolu s Adamom už i Konštantín dosiahol stratenú dôstojnosť svojho deda.

Jeziuita Fraňo Grivec túto ideu teologicky zdôvodnil: Praotcom ľudského rodu je Adam. On od Boha dostal mimoriadne duchovné bohatstvá a dar nadprirodzeného života, čiže milosť posväcujúcu. Hriechom prvý človek stratil nadprirodzené dary a spolu s ním sme ich stratili i my. Po príchode Spasiteľa naším cieľom je znovu získať tieto bohatstvá a praotcovský dar nadprirodzeného života a svätosti. Konštantínova životná filozofia tak vyjadruje podstatu duchovného života každého človeka: získať a rozmnožovať milosť posväcujúcu v nás, aby sme dosiahli život večný.¹⁸

Konštantín Cyril, prijímajúc večný pokoj v Kráľovstve nebeskom, došiel do vytúženého cieľa, o čom dostal poznanie krátko pred svojou smrťou: „A keď zňasal chorobu mnoho dní, uvidel raz Božie zjavenie i začal takto spievať: „Keď mi povedali: Pôjdeme do domu Pánovho, zaplesal duch môj a zaradovalo sa moje srdce.“ I obliekol si posvätné rúcho a celý deň strávil v radostnej nálade a hovoril: „Odteraz nie som sluhom ani cisára ani nikoho iného na zemi, ale iba Boha všemohúceho. Nebol som a zrodil som sa i budem žiť naveky. Amen.“

Takže nielen zobrazenie nad hrobom predstavujúce gréckeho mnícha, ktorý bol zároveň biskupom, ako to naznačujú pôvodné pramene, ale i téma vyobrazenia: vizitka Konštantína Filozofa - „Adamovho vnuka“, nás utvrdzujú v presvedčení, že na tomto mieste bol pochovaný Konštantín Cyril. Štvorcový nimbus naznačujúci, že ide o skutočnú podobu, ktorú mohli urobiť len jeho súčasníci, hovorí, že pred očami máme jeho reálny portrét, hoci aj v istej umeleckej štylizácii.

Zaujímavé je, že portrét mnícha je situovaný v spodnom rohu fresky. Ak bol Konštantín Filozof tak významná osobnosť, udívajú bočné postavenie jeho vyobrazenia. Túto okolnosť môže vysvetliť práve štvorcový nimbus okolo jeho hlavy a umiestnenie portréty v ľavom spodnom rohu.

Obdobné vyobrazenia nachá-

dzame vo viacerých chrámoch v Byzantskej i Rímskej ríši. I priamo v bazilike Sv. Klementa. Hneď oproti podobizni sv. Cyrila, na stene hlavnej lode naľavo od hlavného vchodu (z nartexu), je čiastočne zachovaná freska „Nanebovstúpenie“. V hornej časti Kristus, obklopený anjelmi, sa vznáša na oblaku. Pod ním je zobrazená Bohorodička v póze „orantky“, po jej oboch stranách v úzase stojaci apoštoli. V pravej časti fresky je obraz svätého Víta. Symetricky k nemu je zľava vyobrazený pápež Lev IV. (847-855) so štvorcovým nimbusom okolo hlavy, čo poukazuje na to, že freska bola vytvorená ešte počas života pápeža, ktorý je tu zobrazený nie ako svätec, ale len ako donátor.¹⁹ V takej istej schéme poznáme vyobrazenie pápeža Paschala I. na portály hlavnej apsidy baziliky Sv. Praxedy s modelom kostola v ruke, ako budovateľ baziliky. Pápež stojí po ľavej strane hlavnej scény a nad hlavou má modrý štvorcový nimbus. Oba portréty pápežov pochádzajú z 9. storočia. Obdobné vyobrazenie donátorov nachádzame aj v chráme sv. Demetra v Solúne. Zrejme preto aj Leonard Boyle vyslovil domnienku, že v ľavom dolnom rohu fresky Anastasis je pravdepodobne zobrazený donátor.²⁰

Preto sa ponúka myšlienka, že ak sv. Cyril poznal deň svojho odchodu do večnosti, mohol mať aj konkrétnu predstavu o svojom epitafe a isto o tom hovoril aj so svojim bratom Metodom. Potom fresku Anastasis mohli dať zhotoviť podľa jeho vlastného priania, pretože, vyjadrujúc zmysel jeho života, bola zobrazením jeho osobnej „vizitky“. Z toho dôvodu aj jeho skutočný „živý portrét“ so štvorcovým nimbusom umiestnili do ľavého spodného rohu len ako „donátora“, či objednávateľa. Takáto forma portréty mohla byť zhotovená aj na Cyrilovo osobné želanie, ktorý nechcel žiadne pocty pre seba. Ako to vidieť i v jeho poslednej modlitbe, kde sám o sebe hovorí, iba ako o „nesúcom a nehodnom služobníkovi“.²¹

PORTRÉT

SV. CYRILA A METODA V BAZILIKE SV. PRAXEDY

Konštantín a Metod po svojom príchode do Ríma v roku 867 boli ubytovaní najpravdepodobnejšie v gréckom kláštore pri bazilike Sv. Praxedy²² neďaleko od baziliky St. Maria Maggiore. Tu v bočnej kaplnke sv. Zenóna, ktorá pochádza z 9. storočia, slúžieval sv. liturgiu aj Konštantín Filozof so svojim bratom Metodom.

Kaplnka sv. Zenóna v bazilike Sv. Praxedy je jeden z klenotov rímskeho stredovekého umenia a dodnes udívajú nádhernou mozaikovou výzdobou. V prvej polovici 9. storočia ju dal postaviť pápež Paschal I. (817 - 824) ako pohrebnú kaplnku pre svoju matku Teodoru. Zsvätená bola mučeníkovi Zenónovi, ktorého relikvie dal preniesť z rímskych katakomb.²³

Na vstupnom portáli tejto kaplnky sú v dvoch radoch vyobrazenia svätcov a svätíc. Na čele vnútorného radu stojí Madona a vonkajší rad predstavuje dvanásť apoštolov, ktorých hlavou je Kristus. V spodnej časti portálu uzatvárajú rad apoštolov dva výrazne odlišné portréty mužov s pápežskými tiarami, no bez ďalších atribútov. Oficiálna literatúra uvádza, že ide o „portréty dvoch pápežov Paschala I. a možno jeho nástupcu Eugena II. urobené pravdepodobne v roku 1800.“²⁴

Lenže porovnanie skutočnej podobizeň pápeža Paschala I. so štvorcovým nimbusom vyobrazenom priamo v apside baziliky Sv. Praxedy a podobizni v tom istom chráme na portáli Zenónovej kaplnky jednoznačne vyvracia túto domnienku. Nemožno totiž medzi nimi nájsť ani len vzdialenú podobu. Pápež Paschal I. má aj v chráme Sv. Cecílie v Ríme svoju podobu, ktorá je identická s jeho vyobrazením vo Sv. Praxede.²⁵ Takže v prípade portáli kaplnky sv. Zenóna nemožno hovoriť o rôznych umeleckých vyjadreniach podoby pápeža Paschala, pretože nemajú vôbec nič spoločné. Preto oficiálna interpretácia, že ide o dvoch

pápežov z 9. storočia, nemá dostatočné opodstatnenie.

V staršej literatúre²⁶ sú zmienky o tom, že tieto dva portréty predstavujú podobizne bratov zo Solúna, ktorí tu boli ubytovaní počas svojej návštevy Ríma v rokoch 867 - 869. Porovnanie Cyrilovej skutočnej podoby z fresky nad jeho hrobom s mozaikovým portrétom na portály kaplnky sv. Zenóna to potvrdzuje. Nápadná zhoda oboch portrétov Konštantína Filozofa zvaného Cyril z chrámov Klementa i Praxedy, ktoré sa v typických črtách svätca zhodujú, nám dovoľujú vyjadriť presvedčenie, že i v prípade mozaiky skutočne ide o podobizňu sv. Cyrila. Možno sa potom právom domnievať, že druhý portrét patrí jeho nerozlučnému bratovi sv. Metodovi, obzvlášť keď vieme, že práve tu v bazilike Sv. Praxedy obaja bývali.

Tiež ich zaradenie na portály kaplnky do radu prvých apoštolov korešponduje s tým ako ich vnímali ich súčasníci, keď o nich hovorili ako o „veľkých stĺpoch Kristovej Cirkvi“ a „nových hlásateľoch a svetlách celého sveta“. Osobitne sv. Cyrila nazvali „novým apoštolom“ a „tretím dovšiteľom“ po Petrovi a Pavlovi v meste Ríme.²⁷ Apoštolský význam misie bratov zo Solúna u Slovákov bol vyzdvihovaný aj samotným pápežom Hadriánom II., ktorý chcel sv. Cyrila pochovať ako pápeža v chráme Svätého Petra. To mohol byť aj adekvátny dôvod zvečniť ich portréty práve medzi prvými apoštolmi Cirkvi.

OTÁZKA DATOVANIA

Otázkou zostáva, kedy boli portréty zhotovené? Pre určenie času vzniku mozaiky je rozhodujúci fakt, že je tu okrem Cyrila, ktorý požíval veľkú úctu u Rimanov, vyobrazený aj Metod. Muselo to byť teda v čase, keď bol v Ríme bez prekážky uznávaný nielen sv. Cyril, ale i jeho brat Metod.

Kult Konštantína - Cyrila ako svätca vznikol v Ríme, hneď po jeho smrti 14. februára 869, už počas jeho pohrebu. A ako dosvedčujú pramene: „Tam sa začalo diať veľa zázrakov. Keď to videli Rimania, začali ho ešte viac uctievať.“²⁸ Pápež Hadrián II., nariadil preukázať Konštantínovi Cyrilovi „rovnakú pohrebnú úctu ako samému pápežovi“.²⁹ Uloženie jeho ostatkov vedľa pápeža sv. Klementa, to už bol akt svätorečenia.³⁰

V prípade sv. Metoda to bolo iné. Počas pôsobenia arcibiskupa Metoda (869 - 885) u Slovákov na Morave a v Panónii, v dôsledku neustálych intríg zo stany Frankov, musel Metod často obhajovať svoje učenie pred apoštolskou stolicou v Ríme. Na rozdiel od Hadriána II. (867 - 872) a Jána VIII. (872 - 882), ktorí schválili staroslovenskú liturgiu zapísanú v hlaholike, pápež Štefan V. (885 - 891) pod vplyvom intríg biskupa Vichinga ju zakázal. Po smrti arcibiskupa Metoda v r. 885 nastal pogrom na všetkých Metodových žiakov a celá hlaholská písomnosť vo Svätoplukovej ríši bola zničená. Neskôr sa i pápež Ján X. (914 - 928) ku hlaholskej liturgii ako „Metodovej náuke“ rozšírenej v Chorvátsku postavil negatívne. Na splitských synodách v rokoch 925 a 1060 bol moravský arcibiskup Metod označený za „heretika“. Až na synode, ktorá sa konala v Spilite v roku 1075 bola staroslovenská liturgia rehabilitovaná. Nahliadnutím do histórie spojenej s byzantskou misiou vidíme, že v Ríme ako vhodné obdobie, kedy požíval v Ríme úctu i arcib. Metod, prichádza do úvahy až koniec 11. storočia po roku 1075.

Vo východnej cirkvi najstarší kalendárny zápis liturgického sviatku svätých Cyrila i Metoda sa nachádza v hlaholskom Assemanovom evanjeliári

z 11. storočia.³¹ V tých časoch na vyhlásenie za svätého nebol potrebný súhlas pápeža. Až za pápeža Inocenta III. (1198 - 1216) bolo striktné nariadené, že kanonizácie sa môžu konať iba so súhlasom apoštolskej stolice.³²

Diecézných svätcov mohli vyhlásiť diecézni biskupi. Konalo sa to zväčša vyzdvihnutím ostatkov (elevatio) a po slávnostnom obrade ich uložení na iné, významnejšie miesto (translatio).³³ Podľa Gerhardovej a Hartvikovej legendy v roku 1083 dal pápež Gregor VII. (1073-1085) vykonať „elevatio corporis“ (vyzdvihnutie tela) všetkých tých, ktorí obrátili Panóniu na kresťanskú vieru.³⁴ V tom čase medzi nimi boli biskupi Gerhard a Bystrík, mníši Svorad-Ondrej a Benedikt a kráľ Štefan. Toto rozhodnutie bolo vlastne aktom ich vyhlásenia za svätých.

Do radu svätcov, ktorí mali významný podiel na evanjelizácii Panónie, (v 9. storočí ju obývalo slovenské

preto mohol byť znázornený aj „ex post“ s insígniami pápeža - tiarou. O Metodovi, v dôsledku zničenia staroslovenskej liturgie u Slovákov, sa v tom čase v Ríme už nič konkrétne nevedelo. Preto mohol byť pôvodne vyobrazený len jednoducho, bez tiary. Výrazné rozdiely vidieť tiež na odeve mozaikových portrétov. Sv. Cyril má bohatší odev červenej farby, v kontraste s farebné i výzdobou jednoduchým odevom sv. Metoda.

Známy slovenský výtvarník pôsobiaci vo Florencii, ktorý je okrem iného aj expertom na určovanie autentickosti výtvarných diel, vyjadril presvedčenie, že mozaikové portréty sú staršie dáta a môžu byť z 11. storočia.³⁷ No už na prvý pohľad je zrejmé, že pozadie bolo neskôr zmenené. Po východnom rozkole v roku 1054 s pribúdajúcim časom sa stále viac zväčšovala vzájomná averzia medzi predstaviteľmi Východnej byzantskej cirkvi a Západnej rímskej cirkvi. Niet sa preto

Skutočný portrét sv. Metoda

obyvateľstvo) patrili v prvom rade bratia zo Solúna. Sv. Konštantín Cyril bol tvorca slovenských písmen a prekladateľ slovenských liturgických kníh a jeho brat Metod bol arcibiskupom Moravy a Panónie. Je preto veľmi pravdepodobné, že rozhodnutím pápeža Gregora VII. o „elevatio a translatio“ sa v 11. stor. v Ríme formálne opäť oživila úcta ku sv. Cyrilovi a Metodovi. Rímsky cirkevný kalendár mal ku dňu 9. marca zapísaný sviatok svätých biskupov Cyrila a Metoda na Morave („In Moravia sanctorum episcoporum Cyrilli et Methodii“).³⁵

IKONOGRAFIA PORTRÉTOV

Ikonografický rozbor mozaikových portrétov tiež naznačuje isté riešenie otázky datovania. Ako odznak svojej panovníckej hodnosti nosieval pápež od 11. stor. pri neliturgických slávnostiach korunu podobnú prilbe, zvanú tiara.³⁶ Podľa vzhľadu tiar, ktoré majú obaja bratia na hlavách by bolo možné usudzovať na 11. - 12. storočie. Tiaru takého istého typu má i pápež Hadrián II. na freske v bazilike Sv. Klementa, ktorá je datovaná do druhej polovice 11. stor. Ale isté porovnanie nezhody a detaily výzdoby naznačujú, že tiara na Metodovej hlave pôvodne nebola. To by zodpovedalo skutočnosti, že Konštantín Cyril požíval na konci života apoštolskú úctu, a

osobnosť. Konštantín Filozof neskôr známy ako sv. Cyril je jediný východný mních, o ktorom je známe, že bol pochovaný v bazilike sv. Klementa. Vefavrná je i samotná téma vyobrazenia nad hrobom Konštantína Filozofa - Anastasis - kde Zmŕtvychvstalý Ježiš podáva ruku praotcovi Adamovi, aby ho vyvedol z podsvetia a navrátil mu stratený večný život. Z prameňov vieme, že Konštantín Filozof používal ako svoju vizitku titul „Adamovho vnuka“, hľadajúceho nesmrteľnú prirodzenosť, ktorú mal Adam pred spáchaním prvotného hriechu. A práve to je témou fresky Anastasis. Takže nielen vyobrazenie nad hrobom predstavujúce gréckeho mnícha, ktorý bol zároveň biskupom, ako to naznačujú pôvodné pramene, ale i téma vyobrazenia: vizitka Konštantína Filozofa - „Adamovho vnuka“, nás utvrdzujú v presvedčení, že na tomto mieste bol pochovaný Konštantín Cyril. Štvorcový nimbus mnícha hovorí, že pred očami máme jeho reálny portrét, hoci aj v istej umeleckej štylizácii.

Leonard Boyle vyslovil domnienku, že v ľavom dolnom rohu fresky Anastasis je pravdepodobne zobrazený donátor. Keďže sv. Cyril poznal deň svojho odchodu do večnosti, mohol mať aj konkrétnu predstavu o svojom epitafe. Je preto veľmi pravdepodobné, že fresku Anastasis, ktorá bola vyjadrením zmyslu jeho života, dali vyobraziť podľa jeho vlastného prania, a jeho skutočný portrét umiestnili do ľavého spodného rohu len ako „donátora“, či objednávateľa.

Konštantín a Metod po svojom príchode do Ríma v roku 867 boli ubytovaní najpravdepodobnejšie v gréckom kláštore Sv. Praxedy neďaleko od baziliky St. Maria Maggiore. V bazilike Sv. Praxedy na vstupnom portály bočnej kaplnky sv. Zenóna, sa nachádzajú dva portréty mužov s pápežskými tiarami, no bez ďalších atribútov. Oficiálna literatúra uvádza, že ide o „portréty dvoch pápežov Paschala I. a možno jeho nástupcu Eugena II.“ Porovnanie skutočnej podobizne pápeža Paschala I. vyobrazenom priamo v apside baziliky Sv. Praxedy a podobizni v tom istom chráme na portály Zenónovej kaplnky jednoznačne vyvracia túto domnienku. V staršej literatúre existujú zmienky o tom, že tieto dva portréty sú podobizne bratov zo Solúna. Porovnanie Cyrilovej skutočnej podoby z fresky nad jeho hrobom s mozaikovým portrétom na portály kaplnky sv. Zenóna to potvrdzuje. Nápadná zhoda oboch portrétov Konštantína Filozofa z chrámov Klementa i Praxedy, ktoré sa v typických črtách svätca zhodujú, nám dovoľujú vyjadriť presvedčenie, že i v prípade mozaiky skutočne ide o podobizňu sv. Cyrila. Možno sa potom právom domnievať, že druhý portrét patrí jeho nerozlučnému bratovi sv. Metodovi. Apoštolský význam misie bratov zo Solúna u Slovákov v 9. storočí bol vyzdvihovaný už ich súčasníkmi za pápeža Hadriána II., a preto mohol byť aj adekvátny dôvod zvečniť ich portréty. Stalo sa tak najpravdepodobnejšie v 11. storočí.

POZNÁMKY:

- 1/ tal.: Basilica di San Clemente al Laterano
- 2/ Rímska legenda In: P. Ratkoš: Pramene k dejinám Veľkej Moravy, SAV Bratislava 1964, s.130-138
- 3/ Doplnené podľa prekladu: Stanislav Ján: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda, Bratislava 1933, s.61
- 4/ Vragaš Štefan: Život Konštantína Cyrila a Metoda, Matica Slovenská, Martin 1994, s.70
- 5/ Hnilica, Ján. Svätí Cyril a Metod, VSSS 3. vyd. 2012, s. 90
- 6/ Tamže
- 7/ Tamže. Nad týmto hrobom dali americkí Slováci roku 1952 postaviť pamätný mramorový oltár s latinským nápisom: „Na česť svätého Cyrila

postavili synovia Slovenského národa“. Oltár je jednoduchý, aby čo najlepšie zapadol do prostredia a nerušil vzhľad starej baziliky zo 4. storočia 8/ Hnilica J., C.D. s. 96

9/ Hnilica J., C.D. s. 93

10/ Vďaka Nadácii Paola Droghetti, v spolupráci s irskými Dominikánskymi otcami bola freska v roku 2005 obnovená prostredníctvom Istituto Centrale per il restauro. Zdroj <http://www.basilicasanclemente.com/restoration/anastasis>

11/ Hnilica, Ján. Svätí Cyril a Metod, VSSS 3. vyd. 2012, s. 95

12/ Hnilica, Ján. Svätí Cyril a Metod, VSSS 3. vyd. 2012, s. 97

13/ Boyle, Leonard O.P., Petit guide de St. Clement - Rome, Rome, 1989, s.58

14/ Hnilica J., C.D. s. 95

15/ Svorcové halo v ranostredovekom kresťanskom umení označuje, že ide o človeka žijúceho v čase zhotovenia maľby a predstavuje jeho reálnu podobu. Halo na vyobrazeniach svätcov, známe tiež ako nimbus - svätožiara, je kruh svetla, ktoré obklopuje človeka. Používajú sa v ikonografii mnohých náboženstiev, aby poukázali na sväté alebo posvätné postavy. V rôznych obdobiach sa nimbus používal tiež na vyobrazeniach panovníkov a hrdinov. V posvätnom umení náboženstiev Grékov, Rimanov, hinduistov, budhistov a kresťanov, duchovné osoby môžu byť zobrazené s halo v podobe kruhovej svätožiary okolo hlavy, alebo i okolo celého tela. V ázijskom umení je halo zobrazené ako plamene. Celotelová žiara sa volala mandorla. Svätožiary môžu byť zobrazené takmer v akejkoľvek farbe, ale predstavujú svetlo, sú najčastejšie zaužívané farby zlatá, žltá, biela, alebo plamenná červená.

16/ Paola Gallio, The basilica of saint Praxedes, Edizione riservata alla Basilica di S. Prassade, 2009, s. 12

17/ porovnaj Gorazd A. Timkovič, OSBM, Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom, Krásnobrodský zborník, Prešov, 1 (1996) 1-2, str. 53-90

18/ Z článku Bagin, Jozef. Konštantín na súdiach v Carihrade, Zdroj:

http://www.visnove.fara.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1041&Itemid=267

19/ Boyle, Leonard O.P., Petit guide de St. Clement - Rome, Rome, 1989, s. 51

20/ Boyle, Leonard O.P., Petit guide de St. Clement - Rome, Rome, 1989, s. 59

21/ „Vyslyš moju modlitbu a zachovaj verné tí stádo, nad ktorým ustanovil si mňa, nesieho a nehodného služobníka.“ In Vragaš Štefan: Život Konštantína Cyrila a Metoda, Matica Slovenská, Martin 1994, s.70

22/ Kostol sv. Praxedy bol jedným z prvých farských kostolov ustanovených v Ríme po milánskom edikte z roku 313. Prvé zmienky o ňom sa vzťahujú k roku 491, na nápise v katakombách sv. Hippolyta na via Tiburtina. Najstarší kostol prestaval na konci 8. storočia pápež Hadrián I. (772-795). Pápež Paschal I. (817-824) hneď po nástupe na Petrov stolec v roku 817 dal baziliku, ktorá bola jeho titulárnym kostolom, kompletne prestavať. Preniesol do nej aj 2 300 kresťanských mučeníkov z cintorínov za hradbami, pretože hroby bolo treba ochrániť pred drancovaním Longobarďov. K novej bazilike Paschal pripojil tiež konvent pre komunitu gréckych mníchov sv. Basila. In: Paola, Gallio, The Basilica of Saint Praxedes. III Edizione d'Arte Marconi, Roma 2009, s. 1 a 3

23/ Paola, Gallio, The Basilica of Saint Praxedes. III Edizione d'Arte Marconi, Roma 2009, s. 25

24/ Paola, Gallio, The Basilica of Saint Praxedes. III Edizione d'Arte Marconi, Roma 2009, s. 26

Zdroj: http://www.sacred-destinations.com/italy/rome-santa-cecilia/photos/IMG_4713c

26/ Podľa referátu: P. Piatti: „Cyrilometodské pamiatky v Ríme“, ktorý odznel na Medzinár. vedeckej konf. „Svätí Cyril a Metod a ich nábožensko-kultúrne dedičstvo, most medzi Východom a Západom“ v máji 2013 na UK v Bratislave

27/ Pochvala Cyrilovi a Metodovi a Pochvala Cyrilovi Filozofovi In: Stanislav Ján: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách, MS Martin 1950, s. 112

28/ Vragaš Štefan: Život Konštantína Cyrila a Metoda, Matica Slovenská, Martin 1994, s.70

29/ Rímska legenda In: P. Ratkoš: Pramene k dejinám Veľkej Moravy, SAV Bratislava 1964, s.138

30/ Kútik Šmálov, J. Prvý učiteľ slovenského národa, LÚČ, Bratislava 1999, s. 182

31/ Bagin, Anton. Apoštol Slovanov Cyril a Metod a Veľká Morava. Trnava: SSV, 1987, s.180

32/ Marsina, Richard. Legendy stredovekého Slovenska, Ideál stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov. Budmerice: RAK, 1997, s. 337

33/ Tamže s. 37

34/ Tamže s. 93; V čase kráľa Ladislava „bolo uznesené na synode svätej rímskej Cirkvi, že telá tých, čo boli zomreli v Panónii pri kázaní o Bohu, majú byť uctievané s najvyššou poctou a hodnými chválami zveľbované.“ Vyzdvihnutie a preniesenie sa udialo za prítomnosti apoštolského legáta a snemu šľachticov Panónie.

35/ Timon, Samuel. Obraz starého Uhorska, (Imago antiquae Hungariae 1733). preložil Ján M. Dubovský. Dobrá kniha v Cambridge, Ontario 1991, s. 52

36/ Špirko, Jozef. Cirkevné dejiny. Martin: 1943, s. 427

37/ Osobná konzultácia so súdnym znalcom výtvarných diel v Taliánsku, menovaným Florentskou republikou do funkcie „perito esperto tribunale difference“, profesorom na výtvarnej akadémii vo Florencii a Cividale v odbore grafika, ikonografia, reštaurátorstvo - Stanislavom Dusikom.

V poslednú májovú nedeľu roku 1945 burácal dedinou ruský terénny automobil. Človek vezúci sa v ňom sa zdržal v dome na Hornom konci a po niekoľkých hodinách trielil dolu dedinou. Zostal pred Pšeničkovie domom. Z auta vystúpil statný dôstojník Československej armády. Dôstojne kráčal do Pšeničkovie domu. Na hlave brigádírka, na nohách čizmy, okolo pása a cez plecía dohoda. Jeho chôdza a pohyb sa zdala ľuďom povedomá. Ktosi s takouto chôdzou, s takým držaním tela a s takou postavou, no v inej uniforme pred rokmi do tohto domu kráčaval.

Katína mať stála na gánku a čudovala sa, že k nim kráča vojenský pán. Až keď neznámy dvihol hlavu a oslovil ju. - Tetka! Ako sa máte? Idem vás pozrieť, zjojkla a od prekvapenia skrípala.

- To si ty? Kde si bol, že o tebe nebolo ani chýru, ani slychu?

- Vojna, zbrane, strieľanie, front nás delil, tetka. Bol som ďaleko, na druhej strane frontu, kde bol iný svet, až teraz, keď front preskočil cez vás, dostal som príležitosť sa vám ukázať.

Vošiel do kuchyne. Brigádírka zložená z hlavy ho trochu odhalila. Kata stojaca pri šporáku sa nevedela na neho vynadívať. Nechápala, ako sa jej dávný kurizant do takejto uniformy dostal.

- A kde si sa tu vzal? A takto? K tomu mundúru a k tej šarži si ako prišiel?

- Ako...? Ako...? Cez ťažké boje. So šťastím. Za odvahu a za zásluhy vo vojne.

- Ale veď si sadni! Nestoj! Lebo iste máš veľa toho, čo by si nám chcel porozprávať. - Ponúkol ho Katin otec.

- Tak..., tak..., uťčok. Veľa mám na srdci, čo by som chcel. Veľa... Veľmi veľa.

- Len sa smelo posad' a vprav, kde si pochodil? Čo si zažil?

- Poľ sveta uťčok. Z Ukrajiny cez Poľsko na Slovensko a až do Čiech. Teraz som dostal dovolenku. Tak som prišiel domov, aj k vám.

- A to si ako išiel z tej Ukrajiny? - Pýtala sa ho Kata.

- Väčšinou pešo. Dňom i nocou. Pomedzi pís-kajúce guľky a šrapnely. Okolo mňa umierali mladí chlapi a mňa sa nemecké strely vyhýbali.

- To si mal šťastie. To ťa Pán Boh ochraňoval. - Zalomila rukami Uľa.

- A, ako si sa dostal tam, na druhú stranu? - Pýtal sa ho starý Mišo.

- Zajali nás. Rusi nás zajali. Lepšie povedané, dali sme sa zajať. Nemci sa nad nami nadrapovali. Terorizovali nás. Nedostatočne vyzbrojených nás hnali do útoku. Tak sme dvihli ruky a mali sme od Nemcov pokoj.

- A čo potom?

- Čo? Čo? Rusi nám ponúkli dve možnosti. Alebo ísť do sibírskech zajateckých táborov, robiť do bani, drevo rúbať do lesov, alebo vstúpiť do armády a bojovať proti Nemcom. Prišiel medzi nás český dôstojník, vysvetlil nám, že sa v Sovietskom zväze tvorí Československá armáda a väčšina vstúpila do nej. Dali nám zbrane, trošku nás popreháňali, a poď' ho proti Nemcom.

Až sme sa dostali na Duklu. Na množstve mŕtvych a ich životoch nezáležalo, len davaj a davaj vperid. Bi fašistov, utekaj do náručia smrti. Okolo nás po Ukrajine, v Karpátoch, na Dukle, pri Mikuláši sa vylievala slovenská krv. Jedni umierali, a pár, ktorí sme smrti vzdorovali, povyšovali a vyznamenávali. Učili nás v marxizme - leninizme a pripravovali nás na povojnové funkcie v armáde. Tak mi vojna, zajatie, boje a učenie marxizmu - leninizmu určili celoživotné smerovanie. Som vojak a zostanem vojakom. Na nových princípoch bude treba budovať armádu. Tak som pristal. Zo šibovača vlakov - výhybkára sa vykľul vojenský odborník, skúsený vo frontových bojoch a vyučený v politike. Len sa usadiť, zariadiť si život a spokojne žiť...

Domáci ho počúvali. Každý pozeral raz na neho, potom na Katu. Len v Ančiných ušiach jeho samochvála znela neprijemne. Dvakrát vyslovené učenie marxizmu - leninizmu ju zarazilo. Zatiaľ čušala a neprotestovala. Čože jej do toho, čo ho tam učili, čo mu pchali do hlavy, ale iste to nebolo nič dobré.

Robil dojem smelšieho ako predtým, keď narukoval a odišiel na ruský front. Pred rokmi nedokázal prekročiť prah Pšeničkovie domu, že by si nebol zvýšil náladu poldecákom alkoholu. Teraz sedel, rozprával zážitky, útrapy vojny, šťastia v nešťastí a čím ďalej tým viac sa jeho oči upierali na Katu.

- No ale. Už som sa vám dosť naspomínal, ale to najdôležitejšie, po čo som prišiel, k tomu sa nemám, o tom vám nevravím. Už som vám spomenul, že mám zaistenú budúcnosť. Dakde v Čechách dostanem funkciu a k nej a k spokojnému životu potrebujem ženu, ktorá by mi skrášľovala a spríjemňovala život.

Mišo s Uľou pozreli na seba a pochopili o čo

mu ide. Kata očervenela..., zneistela, pozrela sa po rodičoch. Anča sa v duchu smiala z čudných, náhlych, prekvapivých pytačiek, ktoré už, už prebiehali, či mali nasledovať.

Karol vstal, obrátil sa oproti Katiným rodičom, popotáhoval si vojenskú blúzu spod opaska. Ľavou rukou si držal brigádírku vo výške srdca a vážne recitoval.

- Drahá tetka a uťčok! Ja... som... prišiel k vám..., pýtať o ruku vašu dcéru Katku.

Katína sklonená tvár horela. Oči mala dopoly prívreté a počúvala.

Karol pokračoval. - Už som vám povedal, že mám zaistenú budúcnosť. Chceme sa čím skôr oženit, aby som hneď dostal byt, lebo neskôr môžu s tým byť ťažkosti

- A jej si sa pýtal? Či ťa chce? - Zastavila ho v reči Uľa.

Kata podvihla hlavu a zapozerala sa na Karola.

- No pravda. Predtým, než som rukoval, sme

JANO SELČAN

Nevydarené pytačky

si povedali všetko. Všetko sme si sľúbili. Ja si myslím, že sa nezmenilo nič. Či hej?

Kata pokývala hlavou. Mysľou jej prebehli spomienky na Lojza Moravčíka, ktorý akoby sa bol pod zem prepadol. Treba ho vyškrtnúť zo zoznamu nádejných manželov. Keď je tu Karol, ktorý sa otvorene vyslovil, chce, a má istú a nie hocijakú budúcnosť... tak... Srdce jej poskočilo, duša zaplesala, tvár sa rozjasnila a ústa roztrhali do úsmevu. Dievka, o ktorú sa lícitovalo, ktorej cena sa určovala, pre ktorú si prišiel kupec so zaisteným živobytím pre seba a pre ňu, si v tejto chvíli predstavovala život po boku fešáckeho dôstojníka, špacirujúceho sa v českom meste, v ktorom jej budú jeho podriadení a kamaráti ruky bozkávať, či ruce líbat.

- A čože my? - Pustil sa opatrne do reči otec.

- Keď ju chceš, aj ona ťa chce, tak si ju ber. Lenže... To ma trošku mrzí, že ju chceš odšikovať do ďalekého - cudzieho sveta. Ale..., nuž čo. Všetci žijú ľuďa. Hlavná vec, že ti budeš mať dobrú službu, keď si sa dal na tú oficiersku cestu.

- A kedy pôjdete ohlášky zapísať? - Takto predostrela pred Karola svoje úvahy a starosti starostlivá mať.

- Aké ohlášky? - Opýtal sa Karol.

- No, či nevieš? Že pre sobášom musíte ísť za pánom farárom, oznámiť mu, že sa chcete zobrať. On po štyri nedele bude čítať z kancľa, že si ty berieš ju a ona teba, a kto má proti tomu námietky, nech mu to zahlási.

Karol sa pohniezdil na stoličke. Trvalo mu kým sa opýtal. - A, to nás musí farár zosobášiť?

Prítomní zostali prekvapení. Najprv pozerali jeden po druhom, koho tvár, koho ústa a koho reč dá súhlas, či nesúhlas na neočakávané reči. Všetci zostali zahriaknutí. Nikto si nevedel predstaviť iný sobáš, len v kostole, kde služobník boží, v mene Božom, spája ľudí do manželského zväzku, nadržoval, až do smrti jedného z nich.

Po trápnom mlčaní vstúpila do debaty tá, ktorej najviac záležalo na tom, aby sa jej najmladšia dcéra poriadne vydala, aby všetko bolo tak ako má byť, aj s Pánom Bohom, aj s pánom farárom, aj s ľuďmi, s muzikou, s hnotou a pálenkou. Nielen ona utrápená a starostlivá mať si nevedela predstaviť inakší sobáš, len taký, akým sa od veky vekov, tu v našej dedine ľudia do manželstva spájali, v ňom žili, trápili sa, ženy rodili a starali sa o deti, chlapi robili a v dobrom i v zlom, v láske i v neláske, v zhode i v nezhode sa dotmácali do staroby. - A ako si to predstavuješ ten sobáš, keď sa tak pýtaš, či vás musí pán farár zosobášiť? A kto by vás mal?

- No kto? Hoci kto, len nie farár. Úradník, alebo dáky funkcionár. Tak, ako sa to robí inde vo svete. V moderných a pokrokových krajinách, kde o farároch ani nechyrujú, kde títo darmožráci nebalamutia jednoduchým a nevzdávaným ľuďom rozumu, tak ako tu. Toho sa musíme zbaviť aj my u nás na Slovensku. Ja chcem a musím ísť v tomto smere príkladom, lebo ja... sa v kostole sobášiť nechcem, ani nemôžem. Ja som vystúpil z cirkvi.

Tieto slová zazneli, ako výstrel, či výbuch, ktorými domáci ostali ohlušení a ohúrení. Len nevesta Anča, ktorej sa tento problém dotýkal najmenej nebola prekvapená. Keď sa nikto z priamych príbuzných nemal do reči pustila sa do Karola.

- Tak, teba tí bolševici zrichtovali. Zajali ťa

do svojho košiara a ty si sa dobrovoľne dal do ich bandy. Prijal si ich neznabožstvo a ja si myslím, že aj za to máš na pleciah hviezdičky. Pamätáš sa, čo ty povedali mama, keď si sa bol lúčiť, že ideš do Ruska na front?

Karol bol ticho. Všetci čušali. Anča pokračovala. - Ja sa dobre pamätám, ako ti povedali, aby si bolševizmus zničil. A ty, nieže by si ho zahrúštil, ale si ho doniesol tu k nám. Prijal si ho za svoj, a z teba, z tvojich úst, cez tvoje skutky sa bude šíriť aj v našej krajine. Bože! Bud' nám milostivý a zachráň nás.

Karol sa usmieval.

- Áno. Máš pravdu nevesta. Ja som prijal učenie Marxa - Engelsa - Lenina a Stalina za svoje. Sovietski komunisti mňa, a nielen mňa, ale veľa našich vojakov presvedčili, že náboženstvo je ópium - otrava ľudu a len učenie týchto veľikánov nám zaistí lepší život, keď zničíme fabrikantov, veľkostatkárov a ich majetky budú majetkami

nás všetkých. Preto ja odmietam sobáš v kostole... Ja som komunist a ateista.

- Ježíš Mária svätý Jozef, - prežehňala sa Katína mať. Posledným Karolovým slovom nerozumela, preto sa opýtala.

- Čo to vraví? Že, čo je?

- Neznaboh... Ateista, to znamená, nezaboh..., neverí v Pána Boha. - Vysvetlila Ule Anča.

- Tak ty neveríš v Pána Boha? - Opýtala sa Karola Uľa.

- Ako ste počuli tetka. Boh neexistuje. Farári ho vymysleli, aby sa im dobre žilo, aby udržiavali nevedomosť medzi biednym pracujúcim ľuďom a tí sa dali vykorisťovať fabrikantom a veľkostatkárom.

Anča očervenela. Tvár sa jej zrumenela od hlúpostí, ktoré doliehali do jej uší. Nedalo jej, aby sa neozvala. Ona vedela Pravdu. Bola presvedčená o Pravde a takmer naspamäť poznala otázky, ktorými si pred každou svedčou sputovala svedomie. Jedna z nich, ktorá sa ozvala v nej znela: „Zostal som sa viery, keď bola napadnutá?“ Uvažovala, ako splniť požiadavku kresťanského postoja k očierňovateľovi svätého náboženstva. Tu je... Tu sedí nepriateľ viery v Boha. Tu je nešťastný človek, ktorý v svojom detstve nedostal pevné základy náboženstva a preto vieru z jeho duše vytrhali. Krstné sľuby, ktoré odriekali za neho krstní rodičia, zradil. Dal sa do osídliel diabla. A ja..., ja som povinná..., ja musím aspoň trochu otriast' jeho neverou, jeho chybným presvedčením. Musím aspoň trošku spochybniť jeho neznabožstvo. Musím ho aspoň trošku vykoľajit' a snažiť sa ho navrátiť do koľají božieho dieťaťa, ktorým bol. Takto sa zastanem svojho náboženstva, ktoré on potupuje.

- Karol! Ako to môžeš povedať, že Pán Boh neexistuje? Ako? Veď sa len pozri na tie deti? Kto im dal život? Kto vdýchol do nich dušu? Kto vytvoril nádhernú prírodu? Kto dáva poliam vodu, rastlinám svetlo a teplo? Kto? Skade je to všetko? Kto to vymyslel? Kto to tak nádhorne a múdro zariadil?

- Všetko je hmota. Všetko vzniklo samo od seba. Žiaden boh neexistuje. - Dôvodil Karol.

- Tak potom aj ten hrniec, aj ten dom, aj to sklo v okne vzniklo samo od seba? Sú veci, ktoré vytvoril Boh a sú predmety, ktoré vytvoril človek, ale nič nevniklo samo od seba. Boh je, len my ľudia ho nevidíme. On je tu, teraz aj v tejto chvíli, medzi nami aj v nás. Naše oči, ktorými jeden druhého vidíme, sú božimi lúčmi. Naše uši, ktorými počujeme naše hlasy, vtáci spev zachytávajú božie signály. Všetko je božie. Všetko je dokonalé a nádherné. Všetko toto chváli božiu veľbu a božiu dokonalosť.

Karol zmĺkol. Na Ančine slová neodpovedal. Jeho plytký ateizmus nevlastnil hlboko zakorenené argumenty, jeho úbohého presvedčenia. Či donútenia? Alebo len vidina osobného prospechu, či ľahkého a dobre zabezpečeného budúceho života? Ateizmus - neznabožstvo má mnoho príčin a počiatkov, veľa dôvodov odopierať Boha. Jeden z nich, ktorý sa v tento čas začal plaziť do srdca mladých mužov, ktorí prežili hrôzy vojny a stáli na strane víťazov, bol ten, že celkový víťaz - víťazná krajina je neznabožská, a keď po jej boku bojovali a majú na víťazstve podiel a zásluhy a z toho plynúce výhody, treba sa o ne uchádzať. Ale, to nestačí. Nestačí mať zásluhy, nestačí sa o výhody

uchádzať, ale treba aj samého seba zaprieť. Lebo metaľe na hrudi nebudú nič znamenať. Neprinesú ošoh, keď účastníci víťazstva nezaprú čo získali výchovou v kresťanskej rodine, keď neodvrhnú krst, neznavia sa účinkom kresťanskej výchovy, čím odvrhnú svojich rodičov a spôsobia im žiaľ! Oni sa síce budú dobre mať, budú si parádne vykračovať v dôstojníckych uniformách, ale ich bude dusiť cudzí duch - neduh, ktorý ich bude pripravovať o spokojný život a duševný pokoj. Práve naopak. Bude ich prenasledovať duševný nepokoj. V ich duši bude hrmieť a buráčať búrka svedomia a oni budú hľadať liek proti hrmavici a nájdú ho v al-kohole. Pálenka je horľavina, ktorá bude spôsobovať v ich dušiach ešte väčšiu hrmavicu, ktorej nebude konca kraja. Nič v živote nie je zadarmo. Nič, celkom nič. Po búrke vojny, ktorú prežili, ktorá bola zapríčinená nenávisťou medzi národmi, snahou mocnejších podmaniť si slabších, teraz prichádza búrka v nich samých. V tej búrke bude bojovať ich bývalé kresťanstvo a ich ateistickým ja. Z vojny zbrani, z vojny striel a mŕtvol sa dostávajú do vojny proti samému sebe, ktorá ich raz zožerie, zničí, či zabije.

Karol nevedel kam z konopy. Nepredpokladal, že sa v tejto rodine stretne s takým školením, ako tam vo vojenskej jednotke pod vedením sovietskych politrukov. Pozeral po domácich, tí pozerali po ňom a nebolo mu do reči. Vedel, že prehral. Vedel, že ak nepustí, stratí Katu a zo ženby nebude nič. Ale on nemohol. Nemohol a nechcel sa poddať starým dedinským obyčajom, kresťanským zvykom a ich vplyvu. Už bol pororientovaný. Mal prevrátené presvedčenie a hoci ho táto situácia mrzela, nedokázal si s ňou poradiť. Znova bol ako na fronte, v ktorom z dvoch strán na neho útočili nepriatelia. Každý iný odporca - nesúhlasník. Jedným bol postoj katolíckej rodiny k sobášu a druhým - opačným jeho nové presvedčenie.

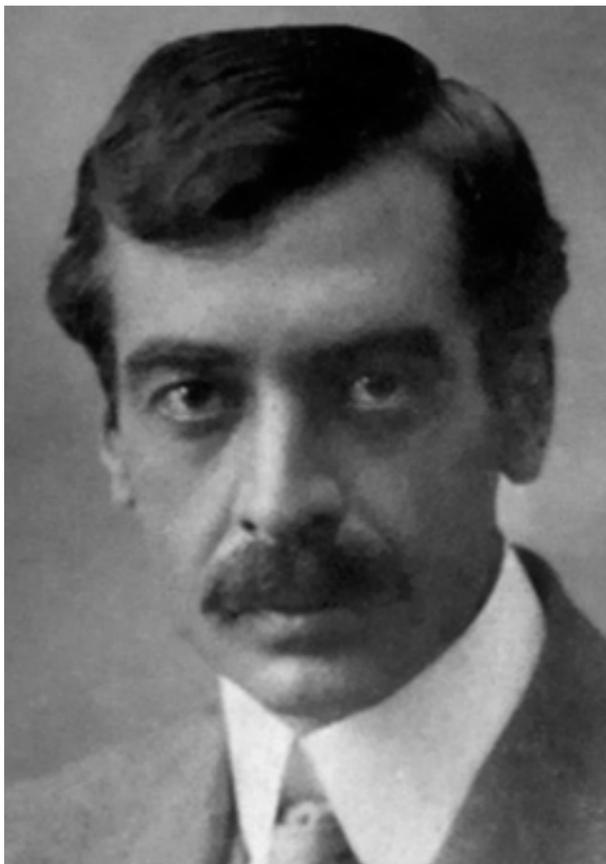
Kata, bola na tom tiež zle. Karolova funkcia, jej prostredie, postavenie mestskej dôstojníckej paničky, jej imponovalo, lenže Karolove prekrútené názory a nechota cirkevne sa zosobášit', ju čím ďalej, tým viac od neho odpuzovali. Sobáš - svadba - oblečenie - kostol - svadobníci boli veľkým divadlom, v ktorom hlavnú postavu hrala vyobliekaná mladucha. Idúc do kostola, z neho i v ňom na ňu zízala celá dedina. Dedinské ženy chválili, alebo hanili, posudzovali, alebo odsudzovali a povznesená mladucha kráčala dedinou prisahala pred oltárom pred očami mnohých. A ona... teraz... má byť zbavená tejto nádhery, tohto povznášajúceho pocitu a radosti z jej obdivovania inými? Čo to môže byť za sobáš pred úradníkom? Čo je úradník? Čo môže byť akýsi funkcionár? Títo majú moc spájať ľudí do manželstva? Oni nemôžu prosit' o božiu milosť, ktorá ako dobrodenie pláva po celý život nad prisaňanou dvojicou a dáva im obidvom silu prekonávať prekážky a plným priehŕstím uštedruje dary lásky a pomáha niesť kríže a utrpenia. Nie... nie... Ja si nezavesím na krk jarmo nepožehnaného života. Ja sa nechcem len parádne prechádzať po meste. To by ma neuspokojilo. A čo deti? Ako s detmi? Podľa čieho receptu by som ich vychovala? Podľa Karolovho, či podľa môjho?

Karol odchádzal naprázdno. Pytačky mu nevyšli. Dohoda o sobáši stroskotala na jeho novej viere, na jeho novom náboženstve. Teraz po rokoch si spomenul na spoločne prežitú chvíľu s Katou. Všetko ostáva len v spomienkach, všetko mu v dnešné popoludnie utieklo. Celý čas prežitý vo vojne myslel na ňu. Celé jeho snaženie, bolo aj úsilím a konaním pre ňu, a teraz báb, všetko sa mu zrútilo. Cúvnuť? Kde? Komu? Nie... nie... nedá sa..., nejde to. Za čo som bojoval? Prečo som riskoval? Prečo ma osud takto dirigoval? Služby v armáde sa nevzdám. Nemôžem sa jej vzdať. Kto vie, či by ma moji predstavení pochopili? Kto vie?

Kata sa nepozrela, ako odchádza. Nevyprevala dila ho. Rozplakala sa. Ľuto jej bolo všetkého čo sa dnes odohralo. Prišiel a odišiel. Chcel ju, pýtal ju a nedostal ju. Aj ona ho chcela. Tešila sa, že sa konečne vydá, že už nebude nikomu na oštaru a teraz - naraz z toho nič. Klbo sa zamotalo až tak, že nite nie je nikto schopný rozpliesť. Skončená vojna, politika, náboženstvo, staré zvyky a akési moderné - pokrokové spôsoby uzatvárania manželstva všetko domotali dokopy. Z toho zamotaného nevyšlo nič dobrého, nič perspektívneho a žiadna nádej na vydaj.

Katína mať s ľútosťou pozerala na dcéru, ako si vylieva slzy. Ona sa do plaču nepustila. Jej povinnosťou bolo od svojej dievky plač odohnať a ju uspokojiť.

- Nerev! Nesmokli toľko. Mne sa od začiatku nepáčil. Ja mám taký dobrý nos ako kravy, ktoré nezoberú hocijakú jedovatú zelinu. Mój nos od začiatku cítil v ňom ožraha a teraz dokonca sa z neho vykľul nezaboh. Dá Boh, že sa ti ešte da-jaký trafi. Nemusi byť oficer, ani pán, stačí keď bude murár, ako väčšina chlapov v našej dedine. Len nech nie je ožran a nech je robotný a starostlivý a má vieru v Pána Boha.

PEJO JAVOROV (1878-1914), vl. menom Pejo Kračolov, bol bulharský básnik, zakladateľ bulharského symbolizmu. Je považovaný za jeden z najväčších talentov epochy fin de siècle v Bulharsku. Vo svojej odbojnej povahe podporoval oslobodzovacie či inými slovami revolučné hnutie v Macedónsku. Roku 1912 sa zúčastnil ozbrojených akcií počas Balkánskych vojen. Bol redaktorom mnohých periodík zápasiacich o práva Arménov. Podporoval taktiež i arménske oslobodzovacie hnutie, pozorne vnímajúc zhoršujúcu sa pozíciu Arménov v Osmanskej ríši, ktorá vyvrcholila arménskou Genocídou rok po básnikovej smrti.

Javorov vyjadruje v básňach pocity romantického subjektu, svoj vnútorný svet zasvätil dvom ženám - Mine Todorovej, sestre bulharského spisovateľa a Lore Karavelovej. Prvá z jeho lások zomrela na tuberkulózu v Paríži, druhá spáchala samovraždu. V zúfalstve zo zavinenia Lorinej smrti sa opakovane pokúsil o samovraždu, dôsledkom jedného z pokusov stratil zrak. Svoj život ukončil otravou krvi a zastrelením.

Javorovov záujem o utlačovaný národ Arménov nezostal nepovšimnutý. Je po ňom pomenovaná škola v Jerevane. Arméni mu doteraz preukazujú úctu. Je po ňom pomenovaný i ostrov súostrovia Shetlandy v oblasti Antarktídy.

Javorovove tušenie nešťastného osudu Arménov sa naplnilo počas arménskej genocídy v rokoch 1915-1918, keď bolo na území Osmanskej ríše vyvraždených približne 1,5 miliónov Arménov.

Na tento fakt upozornil roku 1933 rakúsky spisovateľ Franz Werfel v diele Štyridsať dní. V nedeľu vo veľkonočnom oktáve 12.4.2015 pápež František označil masakry Arménov za prvú genocídu v 20. storočí. Zároveň slúžil svätú omšu pri pripomienke stého výročia arménskej genocídy.

UYHNANCI

*S nizučkým slnkom na temene
krvavie azúr morských rún,
hrou vlastných živlov unavene
utícha strmý nápor vln.*

*A lode, čo tak plavne plynú
vo vetre zas a odznova,
ach, premieňajú na vidinu
ďaleké brehy domova.*

*Čas navráti nám domovinu,
tie brehy nepodľahnú dňom:*

PEJO JAVOROV

S nizučkým slnkom na temene

*Voda a súš sa nepominú,
zatiaľ nám budú svätým snom!
Marica, Vardar, Dunaj, nebo
Stradže a Pirin, dané do vienka,
budú hriať snád' aj v hrobe, lebo
nás neopustí spomienka.*

*Synovský údel strhať putá,
na podlých zradcov čaká smrť -
nebude tomu zabudnutia,
nepriateľa sa nedá zabudnúť.*

*A možno zo súcitu k vlasti,
z vášni, čo nikde nehoja,
pred svätynou sa pustia šťastní
za vlasť a domov do boja!*

*No vzdáľuje sa kdesi vzadu
loď a jej boky klenuté
strácajú sa... Noc ešte mladú
prezrádzajú jej perute.*

*Hoci len črtá si a kreslí
na temné nebo, Aton sám
chystá už svadobný a presný,
nesmierny, gigantický plán.*

*Slzy sa tlačia ku okrajom
očí hľadiacich na poslednú púť,
späť, smerom k rodným krajom,
tie oči hasnúce - ach, na poslednú púť
ruky sa v putách k stratenému raju
vystreli, tamtiež upriamenú hrud'
smútok a horkosť utýrajú.*

Nuž rodný kraj môj, zbohom bud'!

SEN

*Usnul som a noc sa kráti, drahá,
usnul som - na plece mi tieň
nádhornej tvojej hlavy siaha.*

*Tma zrazu bola ako jasné svetlo:
oči ti - zrak mi zastrel sen -
žiarili svetlom, čo ma sotva stretlo,*

*Prebývali sme v šťastí,
kým bez studu a bez bázne
sýti sme boli slasti.*

*Zobudil som sa, náhle sa mi z hrude
vydral plač, a nie obrazne,
že smrť je zlá, zlý nosí údel.*

Preložil Teodor Križka

ARMÉNI

*Vyhnanci prekliati, črepiny, trosky
národa, cez ktorý prebleskol bič.*

*Ich matky v otroctve spievali bosky
a oni ani to - nemajú nič,
nemajú vlasť a mier menili za nach
krvi a krivdy, čo až za hrob mrzí,
keď počuť arménsku pieseň znieť v ranách,
keď počuť tichý spev arménskej slzy.*

*Útechu nájdú snád' len na dne čaše.
Včerajšia trýzeň a trň dnešných bied
zdajú sa vo víne hneď trochu krajšie,
keď bolesť prehlúši posvätný smäd.
No a keď od vína oťažie hlava,
matkina tvár im pred očí zhasína,
žalosti, v ktorých im denne požehnáva,
len aby nepreniesla bolesť na syna.
Stádo, čo rozohnal pach divej zveri,
stratili domovy, dediny, sny rán,
budia sa do ticha, žiaľ za nich verí,
že rodnú otčinu opustí tyran.
Nešťastná vlasť! Horí! Hlboká jazva
zostala po dome. Páli, pokým sa
nenájde liek, čo ju utíši raz-dva,
keď privinú ich dvere hostinca.*

*Spievajú... Pijú... A z vrchu stola
preznieva arménska pieseň molová
o kráse, ktorou ich rodná zem bola,
a v hrdle pália ich slzy z olova
a oči kalia sa hnevom, čo rúca
pokojné hladiny, záhony ruží.
Nemožno utíšiť kvílenie srdca,
ktoré už iba po pomste túži.*

*Za oknom búrka, sneh... Zavýja víchor
skrz mračná vzbúrené, čierne, pomalé,
krajinu pretne blesk - celý svet stíchol,
keď pieseň Arménov nesie do diale.
Tak spolu s búrkami znie jednohlasne,
chumel' i krútnava, ubitá tráva...
Blesk pretne oblohu, vzápätí zhasne.
A búrka Arménom prítakáva.*

*Vyhnanci prekliati, črepiny, trosky
národa, cez ktorý prebleskol bič.
Ich matky v otroctve spievali bosky
a oni ani to - nemajú nič,
nemajú vlasť a mier menili za nach
krvi a krivdy, čo až za hrob mrzí,
keď počuť arménsku pieseň znieť v ranách,
keď počuť tichý spev arménskej slzy.*

Preložila Katarína D'unková

Milan Kundera vo svojej, v Kanade vydanéj knihe, - „Kniha smíchu a zapomniení“ (Toronto: Sixty Eight Publishers, Corp. 1981, s. 169) píše pamätne slová príznačné pre novú dobu: „Národy sa likvidujú tak, že sa im najskôr vezme pamäť. Zničia sa im ich knihy, ich vzdelanosť, ich história. A niekto iný im napíše iné knihy, dá im inú vzdelanosť a vymyslí im inú históriu. Národ potom začne postupne zabúdať na to, čím je a čím bol.“ Na inom mieste v tej istej knihe poznamenáva: „Boj človeka proti moci je zápasom pamäti proti nepamätaniu.“ Tento pozoruhodný výrok uviedol aj Patrick Buchanan vo svojej známej knihe „Smrt Západu“ (Praha: Mladá fronta, 2004, 408 s.), rozširujúc jeho platnosť aj pre éru americkej ľavice Marcusovho typu v súčasnosti. Ak si všimneme naše domáce masmédiá a ich každodennú produkciu, zistíme že všetky exkurzy do minulosti sú v ich programoch veľmi selektované. Týka sa to aj našich a zahraničných spisovateľov. A pritom napríklad tvorba spisovateľa Ladislava Zrubca, najmä tá, ktorá je spätá s faktografiou slovenskej histórie a jej osobností ponúka veľké množstvo tém, aktuálnych najmä pre mladú generáciu (Žofia Bosniaková, Franz List, Alexander Petrovič [Petofi], František Krištof Veselý, atď.). Článok Drahomíry Pechočikovej, bývalej riaditeľky Domu MS v Nitre a tiež aj spolupracovníčky Laca Zrubca, ktorý týmto perexom uvádzame, nech je aspoň malým príspevkom v našom časopise v Kunderovom „zápase s riadeným zabúdaním“ v našej kultúre. (Red.)

Slovenský národ, jeden z najstarších v strednej a východnej Európe, národ s prvým kresťanským chrámom z roku 829, národ s vlastným kultúrnym jazykom, uznaným a potvrdeným v 9. storočí Svätou stolicou, národ s prvou diecézou v tejto oblasti z roku 880.

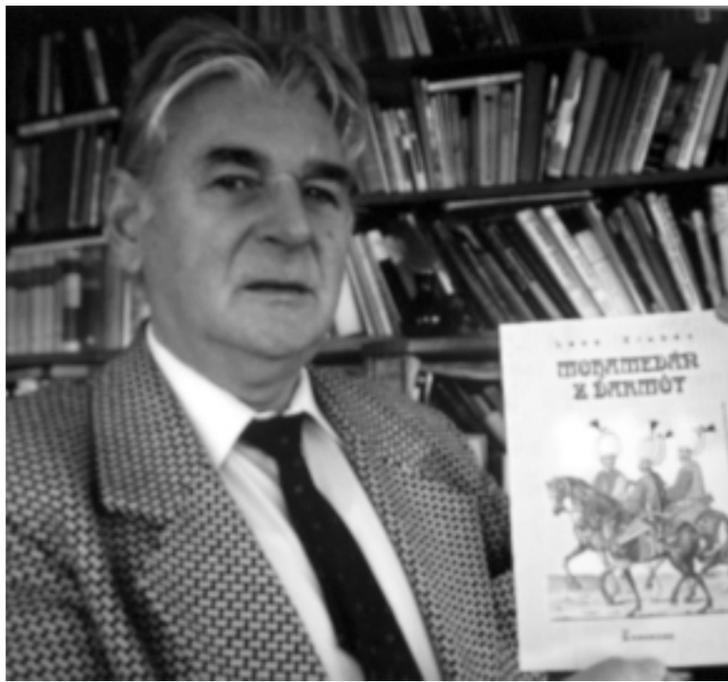
Máme na čom stavať, a predsa, dlho sme plávali dejinami, pokiaľ sme dosiahli suverenitu, ktorá nás vyviedla z anonymity dejín. Vďaka generáciám, ktoré uchovali vzácne dedičstvo, a najmä osobnostiam, ktoré si uvedomovali osobitosť nášho spoločenstva ako autentického celku a konali v tomto duchu, dospeli sme k zvrchovanosti i vlastnej štátnosti.

K takýmto osobnostiam patrili aj spisovateľ, publicista a matičný činovník Laco Zrubic. Básnik, esejista, dramaturg, scenárista, redaktor, rodák zo Šurian - Nitrianskeho Hrádku (4. 10. 1931), sa azda v slovenskej košeli už narodil. Kráčať v nej celý život, v časoch prajných i neprajných. Tak ho poznali priatelia i širšia verejnosť z verejných vystúpení, organizátorskej práce, či prostredníctvom vynikajúceho pera.

Patril k širokospektrálnym umeleckým tvorcom. Publikoval v rôznych periodikách (Roľnícke noviny - rubrika Kultúra, týždenník Život, Slovenské národné noviny, Matičné zvesti, Literárny týždenník (dvojtyždenník), Právo národa, Sloboda, Slovenská republika, krajanské tlače...) a napísal viac ako tri desiatky diel rôznych žánrov. Vo svojej spisbe najčastejšie doloval v ložiskách národného bytia, kde hľadal drahocenné poklady dejín, bol ich kriesiteľom i ochrancom. Patril k priekopníkom skutočného zrovnoprávnenia Slovákov v podmienkach súčasného sveta. Rodina, rod, národ, boli pre Laca Zrubca základom, od ktorého odvíjal svoje postoje, názory, vyjadrenia, ako dôstojný dedič kultúrneho, civilizačného a humanistického odkazu svojich predkov.

V mnohom, ak nie zásadne, ho ovplyvnili udalosti, ktoré sa odohrali v

časoch jeho detstva v rodinách Šuranoch a zanechali hlbokú stopu v duši neplnoletého chlapca. Neustále sa k nim vracal a spomínal: „Počas Horthyovskej okupácie (1938-1945) aj moje rodne Šurany pripadli (Mníchovský diktát, Viedenská arbitráž) do maďarského ‚kráľovského‘ kotla. Z jedného dňa na druhý sme sa museli učiť v škole po maďarsky. Osvojiť si maďarskú históriu. Pokúšali sa nás primäť, aby sme svoj rodný

Hovoril z duše národa

Spomienka na Ladislava Zrubca [1931-2011],
spisovateľa, scenáristu, publicistu

slovenský jazyk zabudli. Už aj tým, že počas prestávky sme sa nesmeli zhovárať po slovensky. Prežili sme zastrelenie Márie Kokošovej roku 1938, keď veriaci vychádzajúci zo šurianskeho farského kostola spievali slovenskú hymnu, čo sa okupantom, vojenskej patrole nepáčilo. Kričali, aby sme prestali spievať, zazneli výstrely a na mieste bola mŕtva osemnásťročná Mária Kokošová. Od narodenia bola nemá... Videli sme smrť bratov Bučkovcov, ktorých prenasledovali len preto, že sa priecili maďarskej domobrane. Syna Františka zastrelili pred očami vlastnej matky. My, ako žiaci-kovia, sme sa mali na toto zverstvo pozerať.

Nie, takmer všetci sme mali zatvorené oči.

Naučili sme sa hovoriť po maďarsky a porovnávať...“ (Červeňák-Vladár-Zrubic: *Metamorfózy*, s. 126-127).

Rodina bola pre Laca Zrubca prirodzeným základom, z ktorého vyrastajú rody a národy so spoločnou tradíciou, kultúrou, jazyko: „Národ je vtedy národom, ak má svoje slovo - svoj jazyk. ... Už aj preto, aby iní mohli čítať Proglas kodifikátorov - svätcov Cyrila, Metoda a nášho Gorazda. Týchto učeníkov nám poslalo svetlo, ktoré nahmatáš aj v čiro-čistej tme.“ (Metamorfózy, s. 115).

Často a rád spomínal na matku, ktorá mu v detstve čítavala slovenské rozprávky a príbehy. Poskytovali mu priestor pre kresťanské vnímanie sveta a nasávanie národného ducha, čo potom sám vnášal do praktického života a neskôr do obšiahleho literárneho diela.

Veril, že aj taký malý národ, ako je slovenský, môže byť silný a prežiť ťažké časy, za predpokladu, že si zachová kresťanské a národné hodnoty - dedičstvo otcov - ako základný tmel spoločenstva.

Mať vlastný štát - bola Zrubcova idea, a to aj v časoch, keď ju mnohí spochybňovali. Aj neskôr, po vzniku suverénneho štátu vyzýval spoločen-

stvo k spájaniu národných síl a k hľadaniu národnej idey v podmienkach globalizácie. Preto bolo pre Zrubca prirodzené účinkovanie v Matici slovenskej a považoval ju za najvýznamnejšiu, organizačne najlepšie vybudovanú inštitúciu na podporu slovenských záujmov. Zrubic už roku 1968 prijal členstvo v Matici slovenskej, medzi prvými si ho roku 1990 obnovil, stal sa členom výboru nitrianskeho MOMS a do konca svojho života pôsobil v jej radoch ako člen Miestneho odboru Matice slovenskej v Nitre a vo vrcholových orgánoch ako člen Prezídia Matice slovenskej.

Po roku 1999, keď sa v nitrianskom Dome Matice slovenskej začala stretávať nitrianska odbočka Spolku slovenských spisovateľov, ktorej bol Zrubic členom, bez účasti trojice Červeňák-Vladár-Zrubic, sa nezaobišla žiadna prezentácia literárneho či iného umeleckého diela, ani významné spoločenské udalosti v súvislosti s národnou históriou. V tých časoch začal vychádzať aj Almanach Nitra, ktorého bol Zrubic zostavovateľom (od r. 2000), členom redakčnej rady a trvalým prispievateľom až do roku 2011, kedy nás navždy opustil.

Diskusie so Zrubcom boli podnetné. V cykle prednášok Biele miesta slovenskej histórie v rokoch deväťdesiatych, a neskôr na medzinárodnej konferencii - Historické a národné vedomie inteligencie Slovenska (2001), realizovanými nitrianskym DMS, vystúpil Zrubic s príspevkom na tému slovensko - maďarských vzťahov. Dejinné udalosti demonštroval na základe vlastných bohatých skúseností, ktoré podpíeral faktografickými údajmi. Tematiku mal nažité a detailne preštedovanú, často na tému diskutoval s priateľmi i verejne, najmä na povestných šurianskych stretnutiach, organizovaných Maticou slovenskou, ktorej bol členom i stálym obhajcom. Citujem:

„Matica slovenská, celonárodná ustanovizeň Slovákov, založená roku

1863, bola vyvrcholením výsledkov slovenských národných hnutí, ktoré boli vyjadrené v memorande (1861). Násilne ju Budapešť zakázala a zatvorila roku 1875. Obnovená bola roku 1919 a dodnes je živou miazgou šírenia slovenského povedomia, najmä na našom juhu. Svetobčanom však kole oči!“ (Metamorfózy, s. 133).

Na margo pracovitosti L. Zrubca treba uviesť, že týždenník Život uverejnil okolo dvetisíc jeho príspevkov a v ďalších periodikách

mätniku v Srbsku, keď v spolupráci s nitrianskymi matičiarimi a srbskými priateľmi úspešne zavšil roku 2002 niekoľko rokov trvajúcu odyseu.

Laco Zrubic si na to zaspomínal takto: „Vieme, že medzi popravenými nebol ani jeden Čech. Nečudo, že zostali sa oprávnene čertili, ale boli bezmocní. Kto by sa opovážil v tých časoch „tatička“ Masaryka kritizovať? A kto v časoch minulého režimu? Kritikov by boli označili ako nacionalistov. Hovorí sa, že za pravdu aj vešajú, a tak nečudo, že ľudia mlčali. My sme sa v týždenníku Život odvážili tento surový počín z úcty k mŕtvym roku 1988, pri príležitosti sedemdesiateho výročia Kragujevskej vzbury kritizovať. Ostroho som si nevyšližil. Keď som roku 1986 stál pred pamätníkom, v duchu som sa zaprisahal, že kamufláž s menami musíme napraviť. (Zrubic, Kragujevska vzbura 2003). Nestačilo. Laco Zrubic vo svojom úsilí pokračoval ďalej. Napísal publikáciu Kragujevska vzbura, ktorú vydal nitriansky DMS (2003), verejne ju prezentoval na viacerých miestach, napokon, na Zrubcov podnet bola kniha preložená aj do srbštiny. Až vtedy bol Laco Zrubic spokojný.

Podobne to bolo aj v prípade publikácie Zlomený sen (DMS 2002), v ktorej Zrubic predstavil neuskutočnené viacročné snaženia akademického sochára Vojtecha Matušinca, ktorého snom bolo vybudovať slovenský panteón. Zrubic bol myšlienke od počiatku naklonený a všemožne podporoval sochárve snahy. Okrem iného, mal v tom čase hotovú publikáciu Osobnosti našej minulosti, preto videl v Matušincovom sochárskom diele umocnenú aj svoju predstavu stvárnenia dejín. Hoci sochár dielo ponúkal darom, nebolo vôle pre jeho neobyčajný čin. K 10. výročiu úmrtia majstra Matušinca (2002) sa Zrubic rozhodol postaviť „zrubcovský“ panteón sochárovi a jeho dielu.

Okrem publikácie o sochárovom sne, ktorú napísal, uskutočnili sa na umelcovu pamiatku viaceré prezentácie podujatia publikácie o Matušincovi a jeho neuskutočnenom sne, výstava umelcovho diela v priestoroch Agrokomplexu v Nitre, a vďaka matičiarom a iniciátorovi Zrubcovi, bola na budove, kde umelec žil a tvoril, umiestnená pamätná tabuľa.

Taký bol Laco Zrubic, dôsledný, pracovitý, pedantný, mnoho príkladov svedčí o jeho danostiach, charakterových a vôľových vlastnostiach, schopnostiach, ale najmä o jeho veľkej obetavosti.

Mať vlastný samostatný štát bolo pre Laca Zrubca samozrejmosťou. S touto predstavou šiel oproti budúcnosti a konal na prospech veci od počiatku deväťdesiatych rokov. V takomto duchu apeloval na svoje okolie, kriesil a staval na nohy krehké slovenské povedomie. Poznal históriu, keď bolo treba, neostýchal sa prehovoriť k verejnosti, v týchto záležitostiach bol čitateľný a spoľahlivý.

Krátko po sedemnástom novembri, keď Matica slovenská zorganizovala v šurianskom Dome Matice slovenskej povestné stretnutie Slovákov z južného Slovenska (neskôr nadobudli celonárodný charakter), boli Zrubcove vystúpenia nenahraditeľné. Ľudia potrebovali osobnosti, akou bol Laco Zrubic. Vedel sa vyjadriť k aktuálnym celonárodným pohybom, zaujať stanoviská, hovoril prostredníctvom faktov, neurážal. Pomáhal pri koncipovaní memoránd, vyhlásení, listov, a podporoval snaženia Slovákov aktuálnymi článkami v tlači.

Bez jeho prítomnosti sa nezaobišli ani čakajovské stretnutia v Panteóne slovenských dejateľov, nezaobišli sa stretnutia pri pamätníku sv. Cyrila a

Život ako obraz doby

Metoda v Komárne, celonárodné Cyrilometodské oslavy v Nitre, Pribinove slávnosti v Nitre, Matičné slávnosti v Martine a vôbec, všetky významné podujatia na podporu národných cieľov a slovenskej štátnosti.

Matičná pôda bola pre Zrubca posvätná, bola pre neho vlastnou slovenskou zemou, dedičnou roľou. Konal z presvedčenia a zodpovedne k spoločstvu i vlastnému štátu.

Vyzýval k zjednoteniu národných síl, často otváral legendu o Svätoplukových prútoch ako memento, smerujúce kriticky do vlastných radov. Pripomínal potrebu dodržiavania zásadných princípov pre zachovanie duchovného a kultúrneho dedičstva, upozorňoval na nebezpečenstvo ľahostajnosti a mal na to dostatok vlastných skúseností aj príkladov z histórie, citujem: „... aj v tridsiatom deviatom sme neverili ..., lepšie predchádzať ako riešiť krvou..., nemôžeme byť ľahostajní a nechať problémy hromadiť ...“

Pri stretnutiach Slovákov z dolnej zeme rád diskutoval o problematike slovenských menšín v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku, Chorvátsku, Poľsku. Zvlášť mu na srdci ležala slovenská menšina žijúca v Maďarsku, kde sa bol osobne viackrát presvedčiť, aká je skutočnosť. Neľutoval čas ani námahu, navštívil viaceré mestá, kde žije (Žilá!) slovenská menšina, udržiaval s ňou i so Slovenskou menšinovou samosprávou trvalé styky, a predovšetkým s kolegami, slovenskými spisovateľmi žijúcimi v Maďarsku. Porovnával, apeloval na svojich kolegov spisovateľov, aby mali na pamäti závažnú otázku týkajúcu sa slovenskej menšiny žijúcej v Maďarsku v porovnaní s právmi maďarskej menšiny na Slovensku. Dôvodil na základe faktov, v súvislosti s ubúdajúcou, takmer zaniknutou slovenskou menšinou v Maďarsku, dokladal štatistikami a poukazyval na asimiláciu slovenskej menšiny, úmernú diskriminačným zákonom maďarského štátu.

Príklad, ktorý často uvádzal a zaoberal sa ním, sa týkal školstva. Pripomínal, že na Slovensku má maďarská menšina školy od materských škôl až po univerzitu, vyučuje sa v nich v maďarskom jazyku, oproti tomu Slováci v Maďarsku majú jedinú strednú školu - gymnázium v Budapešti, kde sa slovenčina vyučuje ako cudzí jazyk a vybrané predmety iba niekoľko hodín týždenne.

Zrubec udržiaval korešpondenciu s viacerými Slovákami a slovenskými inštitúciami v zahraničí. Tak tomu bolo aj pri tvorbe publikácie Slávní Slováci sveta, z ktorej citujem:

„Vyše tri decéna publikujem... aj profily významných slovenských rodákov pôsobiach v zahraničí. Tých, ktorí dosiahli predovšetkým pracovné úspechy a dokázali sa presadiť v tvrdej, často bezohľadnej konkurencii. Boli to vedci, speváci, výtvarníci, politici, vojenský stratégovia, bankári, herci... Desiatky a stovky našich zlatými písmenami zapísali do svetových a európskych encyklopédií. Žiaľ, v nejednom prípade sa ich pôvod kamufloval, uvádzal ako neslovenský - často nemecky, česky a maďarsky... Je najvyšší čas zmapovať mená tých slávnych jedincov, ktorí sa za hranicami Slovenska dôstojne prezentovali a úspešne reprezentovali slovenský národ.“

Toľko z citátu v úvode publikácie Slávní Slováci sveta, ktorú Laco Zrubec vydal roku 2000 vo vydavateľstve Garmond s finančnou podporou Zahraničnej Matice slovenskej. Prostredníctvom jeho kníh cestovali informácie o Slovákoch a

Matici slovenskej do mnohých európskych i mimoeurópskych štátov (Kanada, USA, Austrália).

Zrubcov jasnozrivosť a vizionárstvo sa neraz potvrdilo. Tak to bolo pri vzniku samostatnej slovenskej štátnosti, ktorú Zrubec predpovedal, hoci ju viacerí zatracovali a neverili, že mladý štát prežije, tak to bolo v prípade Gabčíkova, keď ho obhajoval pred neprajníkmi a vyvracal šírené poplašné správy.

Neraz kritiku smeroval do vlastných radov. Pre ilustráciu uvádzam citáciu L. Zrubca i z Vyhlásenia SNR Myjava 2005, s textom ktorého sa Zrubec stotožňoval a verejne ho prezentoval.

„...Slovenská národná rada nie je reprezentatívnym orgánom nás, Slovákov (hoci oficiálne áno). V súčasnosti nereprezentuje vôľu slovenského národa. Pri kormidle štátu sú tí, ktorí boli roku 1993 proti vzniku samostatnej Slovenskej republiky.“ (Metamorfózy, Červeňák - Vladár - Zrubec, FF UKF a NO SSS r. 2006).

Vyhlásenie SNR Myjava 2005

„Nezadržateľne, ale prirodzene a zákonite vchádzame do obdobia, keď sa na súčasnom stave našej spoločnosti a štátu odzrkadľujú a spočítavajú všetky dôsledky chýb a zanedbaných povinností, ktorých sme sa všetci dopustili po roku 1989, najmä však po obnovení slovenskej štátnej samostatnosti 1. januára 1993.“

Žiadna časť ani vrstva slovenskej spoločnosti - ani slovenská inteligencia ako celok - si neplnila zodpovedne svoje prirodzené úlohy pri dosiahnutí zásadnejšej premene slovenského národa v novodobých dejinách. ...

Musíme konštatovať, že v celom období po obnovení Slovenskej republiky, sa nevykryštalizoval ani jeden stabilný a spoľahlivý politický subjekt schopný efektívne - doma aj na medzinárodnej úrovni - presadzovať slovenské národnostné záujmy ...

Je tiež príčinou alarmujúcej krízy jednej prirodzenej ustanovizne, ktorá v našich dejinách dosiaľ nikdy nezlyhala - rodiny. Tento stav - po prvý raz v našich dejinách našou vinou - sa odzrkadľuje aj na poklese našej populácie

Znova opakujeme, že naše obnovenie Slovenskej národnej rady je priamym dôsledkom neprijateľnej úrovne politickej kultúry, nízkej odbornosti, ale aj arogancie a ignorantstva rozhodujúcej väčšiny členov slovenského parlamentu. ...

Do verejného života musí neodkladne nastúpiť nový prúd skutočných osobností, ktoré sa neboja svojich prirodzených povinností a pre ktoré je zodpovednosť za osud nášho národa a štátu vecou ich cti a svedomia.“

Zrubec a kolektív neuviedli predmetné „Vyhlásenie“ náhodou. Stotožňovalo sa s ním hrdé zrubcovské národné povedomie, ktoré si celý život chránil, zveľaďoval ho a žil s ním do posledného výdychu (24. február 2011, Nitra). „Každý, i ten najmenší národ, je neopakovateľnou súčasťou Božieho zámeru“. Citovaný Solženicynov výrok dopĺňam citáciou Romana Kaliského - „musíme sa my sami snažiť tento zámer pochopiť a usilovať sa byť nielen jeho dobrovoľným objektom, ale aj dôstojným subjektom“.

Laco Zrubec, čestný občan mesta Nitra, nositeľ Ceny mesta Šurany, čestný člen Matice slovenskej a držiteľ Pamätnej medaily sv. Cyrila a Metoda, bol takým objektom i subjektom zároveň, vykonal kus práce pre národ i pre svet. Bolo by dôstojné a správne doplniť Zrubcov portrét, objektívne nezaujatú zhodnotiť jeho dielo a uchovať pre budúcnosť ako identifikačnú kartu dedičnej šperkovnice národa.

DRAHOMÍRA PECHOČIAKOVÁ

Prevrate som sa spriatelil s vynikajúcim Slovákom v Amerike, Ladislavom Bolchazim, rodom z Michaloviec, z tej istej ulice, kde sa narodil jeho rovesník a významný činiteľ Slovenskej ligy v Amerike, nedávno zosnulý MUDr. Ludovít Pavlo. Laci Bolchazi so svojou manželkou, rod. Carducci, založil známe americké akademické vydavateľstvo „Bolchazi-Carducci“, vydávajúce klasickú antickú literatúru, slovníky a všetko, čo potrebujú univerzity a ich študenti pre štúdium antického sveta a jeho kultúry. Vydal viacero slovenských pozoruhodných historických diel, medzi iným aj anglické vydanie známej knihy kardinála Jána Chryzostoma Korca The Night of the Barbarians (Od barbárskej noci).

Pánu Bolchazimu som navrhol, aby sme ešte spolu vydali slovník špecifických jazykových výrazov z obdobia komunizmu. Ale pod vplyvom svojho okolia odmietol tento projekt. A je to veľká škoda. Dnes nielen na Západe, ale aj u nás mladé generácie, kto to bol kádroník, čo to bol kádrový posudok, kádrový materiál, kto to bol ideologický tajomník strany, čo to bola vedúca úloha strany, večerná škola marxizmu-leninizmu, dejiny VKS(b), devízový príslub na cestu do zahraničia, atď... A takýto slovníček by bol potrebný vždy, keď píšeme o živote i o ľuďoch, čo mali tú smolu, že ich koniec druhej svetovej vojny zastihol vo východnej Európe v sovietskej záujmovej sfére.

K nim patril aj Michal Tarabčák.

ING. MICHAL TARABČÁK, absolvent inžinierskych štúdií na dvoch univerzitách, mal by si písať dva tituly: Ing. et Ing., ale aj to je málo. Ale o tom neskôr. Po celý svoj produktívny vek pôsobil ako bakteriológ a virológ na Mikrobiologickom odbore Krajskej hygienickej stanice v Košiciach.

Narodil sa roku 1925 v Prešove. Jeho otec po dvadsiatich rokoch práce v USA sa vrátil domov a kúpil majetok v slovenskej tokajskej oblasti a s celou rodinou sa presťahovali do Slovenského Nového Mesta. Preto do gymnázia začal chodiť v Michalovciach. Po Viedenskej arbitráži r. 1938 sa z večera do rána ocitla celá ich rodina v Maďarsku. Nadaný Michal potreboval dokončiť gymnázium, čo v tej dobe aj niečo znamenalo. A tak sa prihlásil v Novom Meste pod Šiatrom (Sátorajauhely) na maďarské piaristické gymnázium, ktoré malo v tom čase veľmi dobrú úroveň. Študoval na výborné a v jazyku maďarskom bol dokonca lepší, než rodení Maďari. Všetko šlo hladko, až sa priblížili maturity a on si dovolil na hodine dejepisu oponovať riaditeľovi, že to so Slovákami nebolo tak, ako on na hodine histórie hovorí. Riaditeľ sa rozohral a chcel tohto tvrdohlavého Slováka vyfľaskať, ale tento vysoký ramenatý mládenec, ktorý riaditeľa o hlavu prečnieval, bleskovo zachytil riaditeľovi ruku... a hodina skončila. Nastal veľký šum na celom gymnázium a Michalovi hrozilo vylúčenie zo školy, bez maturity. Ale tohto primusa triedy sa zastali viacerí profesori, až nakoniec mu predsa len dovolili zmaturovať. Horšie to však dopadlo s ich majetkom: počas okupácie im maďarská vláda tri štvrtiny majetku skonfiškovala bez udania dôvodu.

Ani po vojne neužili pokoja. Vybral sa na štúdiá do Prahy, kde sa zapísal na štúdium na Vysoké škole politických a sociálnych vied v naivnej predstave, že príšla nová doba, čas slobody a rozletu ducha. Ale zanedlho opäť ťažko zatrpkol. Prišiel tzv. víťazný február 1948 a on už nesmel doštudovať na tejto prestížnej vysokej škole, určenej pre prominentné komunistické kádre. Okrem toho ich rodina prišla tentoraz o všetok majetok.

Ešte že mu dali možnosť prestúpiť na Vysokú školu sociálnu v Brne, kde bol v roku 1951 promován. To už mal za sebou dve vysoké školy. Horšie to bolo so zamestnaním. Začínal ako murár v Bratislave, pokiaľ sa mu pomocou krajana nepodarilo dostať zamestnanie v zdravotníctve. Ako absolvent Vysoké školy sociálnej mohol byť zaradený

do dlhodobého postgraduálneho kurzu pre hygienikov, epidemiológov a mikrobiológov, čo bez rozmyšľania bral. Takto sa dostal na tretiu vysokú školu. Po skončení postgraduátu dostal umiestenie na Krajskú hygienickú stanicu (KHS) do Košíc na mikrobiologický odbor, kam ho nasledovala manželka Edita, rodená Takáčová z Nitry.

Tu sa dopracoval, aj napriek kádrovým závadám, postupne až na post prednostu mikrobiologického odboru v doznievajúcej Dubčekovej ére v roku 1969. Čo starší z povojnovej generácie sa dobre pamätajú na výskyt cholery na východnom Slovensku a veľký rozruch okolo toho. Vysoká profesionalita ich pracoviska sa potvrdila pri výskyte niekoľkých prípadov cholery vo Východoslovenskom kraji, ktoré boli spoľahlivo diagnostikované a likvidované. Dnes už v Nitre, kde prežil posledné štvrtstoročie svojho života, nikto nevie, že za túto prácu bol zodpovedný práve Ing. Michal Tarabčák, ako vedúci pracoviska. Ale v tom čase už prenikol do vedomia celej česko-slovenskej odbornej verejnosti, vedeckej sféry i odbornej praxe.

V rokoch 1970-1980 bol zodpovedným riešiteľom troch rezortných a spoluriešiteľom jednej štátnej výskumnej úlohy. Aktívne pracoval v Československej spoločnosti mikrobiologickej pri ČSAV. Z jej poverenia zorganizoval tri mikrobiologické kongresy s medzinárodnou účasťou a jedno medzinárodné sympóziu v Košiciach. Od roku 1966 až do svojho odchodu do dôchodku v roku 1988 pôsobil ako externý učiteľ na Prírodovedeckej fakulte UPJŠ v Košiciach.

Niektoré pozoruhodné výsledky výskumu, publikované doma i v zahraničí upozornili na Svetový zdravotnícku organizáciu (WHO), ktorá ho vybrala ako experta na prácu v zahraničí, kde mal zavádzať moderné mikrobiologické metódy a školiť domácich pracovníkov. Ale kádrové posudky robili svoje...Trvalo celých desať rokov, kým mu česko-slovenské orgány umožnili vycestovať. Od roku 1982 pôsobil v Jemene. Na toto zahraničné pôsobenie mal veľa dobrodružných spomienok. Najväčším prevapením preň bolo, keď mohol popri angličtine uplatniť v styku s istým jemenským diplomatom aj maďarčinu, pretože ten mal za manželku Maďarku.

Raz som sa ho spýtal, prečo má dva inžinierske tituly, prečo študoval na ďalšej vysokej škole? To bolo tak: Bolo to ešte v polovici päťdesiatych rokov. Jedného dňa ho zastavil na chodbe predseda KSS na ich pracovisku a pripomenul mu vážnym tónom: „Súdruh Tarabčák, darí sa vám, postupujete. Ale majte na pamäti, že o tom, či budete naďalej vedúcim oddelenia alebo nie, rozhodujeme my, naša strana!“ Pre takého citlivého človeka, akým bol Ing. Tarabčák, nebolo viacej treba. „A čo keď ma nebudaj nazoj uvoľniť, čo budem robiť?“ Výsled-

kom jeho úvah i rozhovorov s manželkou bolo to, že sa dal na diaľkové štúdium na Baníckej fakulte VŠT v Košiciach. V roku 1960 získal druhý inžiniersky diplom, ktorý však už bol nanič, pretože nastupovala Dubčekova éra... Vedúca úloha strany síce trvala naďalej, ale kádroníci a funkcionári sa už nemohli tak veľmi rozdrapovať a z triednych i politických dôvodov zasahovať do života iných ľudí, ako predtým.

Do vedomia nitrianskej kultúrnej verejnosti vošiel po novembri 1989 ako návštevník kultúrnych podujatí. Ešte viac sa mohol venovať kultúrnym podujatiam národnej orientácie v čase, keď pôsobil ako predseda Bernolákovkej spoločnosti, I. pobočného stánku v Nitre a organizoval a viedol početné kultúrne podujatia.

Do povedomia širokej slovenskej kultúrnej verejnosti vošiel spolu so svojou manželkou seriálom historických esejí o spoločných slovensko-maďarských dejinách. Jeho celoživotným hobby boli totiž dejiny Uhorského kráľovstva a zástoj slovenského a iných etník v ňom. Na štúdium dejín bol aj jazykovo veľmi dobre vybavený. Okrem spomínanej dobrej znalosti maďarčiny a angličtiny, porádil si aj s nemčinou a latinčinou. Spolu s manželkou RNDr. Editou, rodenou Takáčovou z Homotabánskej ulice v Nitre, ktorá ako päťnásťročná šťastne prežila hrozné bombardovanie a ostrelovanie mesta i zásahy bômb na ich ulici, venovali sa po odchode do dôchodku výlučne literárnej činnosti. Ich historické eseje zaplnili svojho času stránky dvojtyždenníka Kultúra.

V osobe svojej manželky, ktorá po celý život prednášala na univerzite v Košiciach fyziku, našiel vernú životnú družku, ktorá ho dokonca doprevádzala aj do Jemenu. Aj ona doplatila na systém kádrových posudkov v komunistickej ére. Ako výborná pedagogička vo svojom odbore zostala po celoživotnom pedagogickom pôsobení na univerzite iba obyčajnou odbornou asistentkou, zatiaľ čo jej kolegovia hromadili tituly pred i za menom. Tak to vtedy fungovalo na vysokých školách!

Kto by povedal, že tento statný dvojmetrový prešedivý muž, ktorý si po prvýkrát v sedemdesiatom deviatom roku svojho života zlomil prvý zub na kamienku v ryži, nie je už dnes medzi nami. Pamätáme si ho ako vždy usmievavého, dobrosrdečného a štedrého človeka, ktorý by sa podielil s núdnym aj o posledný kabát, ako človeka skromného, vedomého si svojej ľudskej hodnoty a dôstojnosti aj bez honosných vedeckých titulov, lebo ako syna bohatého američana ho po celý život až do Novembra 1989 sprevádzal kádrový biľag po otcovi i po Bohu. Ale Hospodin ho - ako sám kedysi bol povedal - na rozdiel od ľudí nikdy nezaprel a neopustil. Nech mu je jeho drahá slovenská zem ľahká. Česť jeho pamiatke!

EMIL VONTORČIK

Ing. Michal Tarabčák so svojou vnučkou krátko pred odchodom do večnosti. V pozadí manželka Edita, tiež autorka článkov v Kultúre

Tento článok nie je dejepisnou štúdiou, ale historickou esejou o zrážke dvoch civilizácií, sledujúc pritom vznik a rozvoj arabskej moslimskej civilizácie. Doteraz sme sledovali udalosti len na Arabskom polostrove, kde bolo aj sídlo prvých kalifov a kde sa aj pri prudkej expanzii nového teokratického systému do susedných starobylých ríš zachovával tradičný patriarchálny, kmeňový spôsob vlády a kmeňovej arabskej demokracie. Prví kalifovia žili skromne, ešte si nebudovali nákladný dvor a dvornú feudálnu byrokráciu. Ale to netrvalo dlho a ich vládu vystriedal dynastický model vlády. Nastúpila dynastia Umajjovcov, ktorá sa sformovala už za vlády tretieho kalifa Uthmána, ktorý pochádzal z tohto rodu. Postupne sa politické a náboženské vedenie celého moslimského sveta a jeho ochrana, sústredené v rukách kalifa, oddelilo od výkonnej moci panovníkov jednotlivých dynastií. Aspoň stručne, heslovite načrtnime ďalší vývin islamskej civilizácie cez ich panovnícke rody a ríše ktoré postupne vznikali, vnášali nové prvky do organizácie vlády, štátneho práva a rozvoja špecifickej islamskej kultúry postupne mimo Arábie: v Ázii, Afrike a od roku 711 aj v Európe na Pyrenejskom polostrove. Tak ako postupne vznikali, tak aj postupne zanikali po dlhšom alebo kratšom trvaní až do vpádu Mongolov (u nás pod menom Tatárov) a nástupu najmocnejšej feudálnej islamskej ríše - Osmanského impéria.

Umajjovská dynastia. Za vlády prvého kalifa tejto dynastie Muáviju I. (661-680), sa podarilo upokojiť situáciu a postupne meniť jednoduchú patriarchálnu správu i anarchiu nomádskeho spôsobu života a vytvárať štátne zriadenie, v ktorom sa kládol väčší dôraz na svetskú stránku vládnutia. Sídlo kalifa a štátnej moci bolo posunuté z Mediny a vojenského tábora v meste Kúfa do Damašku, starobylého strediska aramskej a byzantskej kultúry. V neposlednom rade sa v tomto období zmenila tiež finančná a hospodárska politika krajiny. Vzástli výdaje na reprezentáciu dvora, administratívu, armádu i loďstvo. Najmä budovanie vlastnej flotily malo ďalekosiahly význam pre ovládnutie stredomoria a na útoky na kresťanský svet a jeho centrum na Apenínskom polostrove. V roku 711 Arabi dobyli Pyrenejský polostrov a začali ťaženie do Európy.

Koniec vlády Umajjovcov sa spája s krvavým povstaním, keď boli vyvráždení všetci Umajjovci až na Abd-al Rahmána I., ktorému sa podarilo uniknúť na západný okraj islamského panstva, na Pyrenejský polostrov, kde v roku 750 založil emirát v Cordóbe, od roku 929 povýšený za Abd-al Rahmána III. (španielsky Abdurrahmana III.) na kalifát. Po abbásovskom prevrate Umajjovci sa zachovali len na území Španielska a udržali sa tu až do roku 1031, keď kalifát zanikol a vytvorili sa drobné islamské štáty, ktoré odolávali rekonkviste kresťanov až do roku 1492.

K tomu treba ešte poznamenať niečo, čo slovenská historiografia ešte neakceptuje, že v španielskej krvi je veľká genetická dávka krvi našich predkov. Dialo sa tak najmä počas rozpadu Veľkomoravskej ríše v 10. storočí, keď cez otrokárské trhy nastal veľký príliv Slovenov do cordóbskeho kalifátu. Napríklad, v období panovania Abdurrahmana III. v rokoch 912-961 na jeho dvore žilo 3750 Slovanov ako otrokov a v jeho háreme bolo asi 6300 žien, mnohé z nich Slovanky. Celkove v tejto dobe moslimské Španielsko - Al Andalus zaznamenalo veľký príliv Slovenov, ktorí postupne prenikali do všetkých spoločenských vrstiev, i do armády. V polovici 11. storočia po rozpade kalifátu a vzniku drobných nezávislých islamských štátov,

na ich čele sa sa ocitli nielen Arabi (Cordoba, Sevilla), Berberi (Malaga, Granada), ale aj Slovania (Valencia, Almeria, Mallorca) - Vid': CHALUPA, J.: Španělsko. Praha: Nakladatelství Libri, 2005).

Abbasovská dynastia. Abú-al-Abbás Abdulláh as-Saffáh je prvým kalifom tohto rodu. Za vlády druhého kalifa bolo sídlo prenesené do Bagdadu. Kalifát trval štyristo rokov v období rokov 750 - 1258. Od začiatku 10. storočia dochádza však k postupnému úpadku. V roku 945 moc preberajú Bújovci. Abbásovci zostávajú už iba duchovnými vodcami. Abbásovských kalifov z Bagdadu uznávali skoro

EMIL VONTORČÍK

Nové islamské ríše a islamské právo na troch kontinentoch

všetci sunnitskí moslimovia. Svoj pôvod - a teda aj nárok na trón - odvodzovali od Mohamedovho strýka, ktorým bol Abbás ibn Abd al-Muttalíba (565 - 653). Preto sa považovali za právoplatných dedičov Proroka, na rozdiel od Umajjovcov. Umajjovci boli potomkovia Umajju a neboli členmi Mohamedovho kmeňa Kurajšovcov. Vďaka tomu sa Abbásovci dostali na trón za podpory moslimského hnutia, ktoré vystupovalo proti Umajjovcom (abbasovská revolúcia).

Vláda kalifov Harúna al-Rašida (786 - 809) a al-Mamúna (813 - 833) bola obdobím najväčšieho rozvoja Arabskej ríše, s veľkým rozkvetom umenia. Bagdad sa stal centrom obchodu, došlo k rozpadu kmeňovej spoločnosti Arabov a k zrovnoprávneniu ostatných nearabských moslimov s nimi. Zaviedla sa nová správna organizácia, keď sa ríša rozdelila na provincie. Na čelo každej bol menovaný emir.

Abbasovcom sa však nikdy nepodarilo udržať si celé územie, ktoré kedysi patrilo dynastii Umajjovcov. Už na začiatku svojho vládnutia stratili moslimské Španielsko, neskôr západnú časť severnej Afriky. Posledné roky jednotného Abbásovského kalifátu boli sprevádzané mnohými ozbrojenými povstaniami militantných

šiiťov, navyše sa v krajine prehlbovala hospodárska kríza, ktorý vyústil do rozpadu jednotného kalifátu.

ĎALŠIE DYNASTIE

V 10. a 11. storočí bol tento rozpad dovŕšený rozdelením kalifátu na kalifát fatimovský, umajjovský a abbásovský. Posledný spomenutý, teda abbásovský kalifát vykonával funkciu duchovnej hlavy islamu v rokoch 1261 až 1517 v Egypte, avšak už pod nadvládou Mamelukov. Rozdelením jednotného kalifátu končí aj éra samostatného politického celku. Od tohto obdobia nespočívala svetská moc v ru-

tomkovia Hasana, syna Alího a Fatimy, ktorí vládli v Mekke od roku 960, začali používať čestný titul šarif (šľachetný). Potomkovia druhého syna Husajna, ktorý vládol v Medine, používali titul sajjid (vládca). Nikdy sa im však nepodarilo vládnuť nezávisle, naopak, až do roku 1169 vládli pod patronátom Fatimovcov.

AJJÚBOVSKÁ DYNASTIA

Dynastia Fatimovcov bola zvrhnutá v roku 1171 armádou Saláha ad-Dína, zakladateľa dynastie Ajjúbovcov. Ten bol uznaný ako vládca Mekky. Vláda dynastie Ajjúbovcov sa skončila v roku 1250 úmrtím sultána.

KOLAPS PERZSKEJ, SASÁNOVSKEJ RÍŠE

Bežne sa v európskej kultúre pod pojmom Perzská ríša rozumie Staroperzská ríša (Ríša Achajmenovcov) v rokoch 550 - 330 pred Kr., známa aj z Biblie, zo Starého zákona (návrat Židov do Judska bol povolený až po dobytí Babylone Peržanmi v roku 537 pred Kr.; sformovanie judaizmu v období druhého Chrámu).

Novoperzská ríša je zase u nás známa ako Ríša Sasánovcov v rokoch 248 - 637 po Kr. Obidve ríše mali svoje ťažisko v dnešnom Iráne a obidve vďačili za svoj vznik indoeurópskemu národu Peržanov, obývajúcemu od 8. stor. pred Kr. oblasť Parsa (Persis). Medzi staroperzským a novoperzským obdobím je časová medzera zhruba päťsto päťdesiat rokov, keď iránskym krajom vládli príslušníci iných etník: najskôr Alexander Veľký, potom diadochovia (nástupcovia Alexandra Veľkého, ktorí si rozdelili jeho ríšu) a napokon Partí (Partská ríša).

Keď sa ešte za života Mohameda podarilo jeho stúpencom podrobiť si arabské kmene na Arabskom polostrove, prví prorokovi nástupcovia - kalifovia obrátili pozornosť na susedné veľké ríše vtedajšieho sveta: na Perzskú ríšu Sasánovcov a na kresťanský Orient Východorímskej, resp. Byzantskej ríše.

Bol to nielen náboženský zápal islamských novoobrátencov, ale aj dobyvateľská túžba niekdajších púštnych arabských bojovníkov, spojená s chtivosťou po koristi a bohatstve starých a bohatých impérií, akými boli Perzia aj Byzancia trvajúce bez vážnych ohrození: prvá štyristo rokov a druhá nepomerne viac. Sila mladého islamského štátu, dynamika jeho rozpínavosti a rýchlosť výbojov bola taká veľká, že začali s útokom na obe ríše takmer súčasne.

Sasánovci sa hodne vyčerpali v bojoch s tradičným nepriateľom, ktorým bola Rímska ríša. Prehrali vojnu s Herakleiom. Okrem tejto vojny perzský odpor oslabili aj vzájomné vnútorné rozbroje, keď v rozmedzí rokov 628-633 vládlo v Perzii 14 panovníkov, z toho dve ženy. Keď v roku 633 nový veľkokráľ Jazdkart III. konsolidoval pomery, odmietol platiť Arabom tribút a pripravoval sa k obrane. V roku 634 sa ešte ubránil, ale už v roku 636 sasánovský vojvodca Rostám po trojdňovej krutej bitke podľahol so svojou armádou a arabskí islamisti ovládli celú bohatú Mezopotámiu i s hlavným mestom Ktesifontom. Aj keď sa postup Arabov načas spomalil, predsa v roku 642, desať rokov po prorokovej smrti v rozhodujúcej bitke bol osud starej mocnej ríše spečatený. Z historickej scény zmizlo starobylé impérium, posledná ríša bielej rasy starovekého Orientu. Je pravda, že Peržania si ešte dlho udržali svoju kultúru, ale pomaly narastala kultúrna i rasová asimilácia. Okolo roku 900 získali moslimovia v perzskom prostredí väčšinu.

Dôvodom pádu ríše Sasánovcov, rovnako ako aj Východorímskej ríše, ako budeme hovoriť v nasledujúcom, je niekoľko závažných činiteľov a je stále predmetom úvah západných historikov. Ako by aj nie, veď išlo o udalosť, zrovnanieľnú s Alexandrovým ťažením na Východ, alebo s mongolským vpádom na Západ.

Prvým dôvodom je skutočnosť, že ako Perzia, tak aj Byzancia sa vyčerpali dlhým obdobím vzájomných vojen. Druhým dôvodom bolo to, že novoobrátenej Arabi po prijatí islamu bojovali aj za víťazstvo svojho náboženského presvedčenia. Z toho pramenila aj ich vysoká bojová morálka a udatnosť v boji. Už v prvých bojových stretoch s perzskými a byzantskými armádami arabskí bojovníci a ich velitelia dospeli k poznatku, že ťažká opancierovaná jazda je ťažkopádna a že ľahká arabská jazda sa jej dokáže vyrovnáť, ba ju aj predstihnúť svojou pohyblivosťou. Okrem toho arabskí bojovníci boli odmala vynikajúcimi jazdcami na vynikajúcich plemenách koní. Ďalším činiteľom bola neobľúbenosť ortodoxných byzantských cisárov v Sýrii a v Egypte, lebo v týchto krajinách prevlá-

Pútnici v Mekke roku 1889

dal Konštantinopolom neuznávaný monofyzitizmus (kristologický názor, že Ježiš Kristus mal iba jednu, a to božskú a nie ľudskú prirodzenosť). Po smrti Mohameda sa jeho nástupcom ukazovala ako jediná správna cesta na prekonávanie tradičnej nejednotnosti arabských kmeňov a ich vzájomnej revnivosti expanzia islamu navonok, čo zjednocovalo všetkých arabských moslimov v boji za rozšírenie viery a proti všetkým skutočným i potenciálnym nepriateľom bez ohľadu na to, z ktorej časti územia pochádzali a aký bol ich dialekt. Okrem toho svoju úlohu zohrala aj etnická príbuznosť Semitov a obrovská korisť, získavaná v týchto vojnových ťaženích.

Najväčší význam pre konsolidáciu politických pomerov na dobytých územiach mala neobyčajná tolerantnosť dobyvateľov pod vedením prvej arabskej dynastie Umajjovcov v dobe najväčšej jednoty islamského teokratického spoločenstva (ummy). Arabi dovolili pôvodnému podrobenému obyvateľstvu zachovávať svoje náboženstvo, a tolerovali ich kult, pokiaľ platili daň z hlavy, ktorú im vyrúbali islamskí dobyvatelia. To sa vzťahovalo ako na kresťanov, tak aj na vyznavačov zoroastrizmu v Perzii. Tento prístup nakoniec aj tak viedol k pomalejšiemu islamizácii obyvateľstva. Podobne spočiatku islamskí dobyvatelia neprebali jednotlivé provincie do svojho súkromného vlastníctva, ale jednoducho prevzali doterajšie správne orgány. Gréčtina napríklad až do konca 7. storočia zostala úradným jazykom na niekdajších východných územiach. V Perzii Arabi zachovali sasánovský systém výberu daní a svoj jazyk si udržali dodnes.

DOBYTIE RÍMSKEHO KREŠŤANSKÉHO ORIENTU

Už spomínaný byzantský cisár Herakleios, ktorý bol cisárom v rokoch 610 až 641, bránil Svätú zem v Palestíne. Spojenými silami svojich vojsk spolu s vtedy ešte kresťanskými Arabmi podarilo sa mu vyhnúť Peržanov z Malej Ázie. Ale netrvalo dlho a bolo sa treba brániť proti moslimským Arabom, ktorí začali útočiť ako na byzantské provincie, tak aj na perzskú ríšu. V roku 629 sa ešte ubránili, ale v roku 633 prenikla do Palestíny a do Sýrie silná arabská moslimská armáda a v nasledujúcom roku porazila kresťanskú armádu vedenú cisárovým bratom Theodorom neďaleko Jeruzalema. Zanedlho sa Arabi zmocnili Damašku. K rozhodujúcej bitke s byzantskými silami došlo 20. augusta 636 na rieke Jarmúk v dnešnom Jordánsku. Hoci malo rímske vojsko prevahu, predsa prehralo. Tak ako v bojoch s Peržanmi, aj v boji s rímskou armádou sa lepšie osvedčila arabská ľahká jazda, než ťažká jazda protivníka. Tým bol osud rímskej Sýrie spečatený a to všetko sa udialo v období panovania druhého kalifa Umara, iba štyri roky po smrti Mohameda!

Zbytky cisárskej srmady sa stiahli na západ do Anatólie (dnešné Turecko). V roku 638 sa vzdal aj osamotený Jeruzalem. V júli 640 islamské oddiely porazili byzantskú posádku v Egypte neďaleko Káhiry a tak im padla do lona celá táto bohatá rímska provincia, ktorú nazývali obilnicou ríše. O dva roky sa Arabi zmocnili aj Alexandrie, ktorá bola uznávaným centrom helénskej kultúry. Cisár Konstanta II. sa pokúsil o protiofenzívu, ale márne.

Na severe Arabi porazili do konca roku 650 kresťanských Arménov a ich

ďalšiemu rýchlemu postupu do Malej Ázie im bránilo pohorie Taurus vo východnej Anatólii. To umožnilo Byzantincom skonsolidovať sily a pripraviť sa na ich ďalší útok. Odrážali dva veľké útoky na Konštantinopol v rokoch 674-678 a 717-718, ale viac síl vojenských, ani materiálnych už Byzancia nemala na to, aby dobyla naspäť stratené územia. Východorímska ríša takto prišla o dve tretiny svojho územia, tri štvrtiny svojich daňových príjmov a o vyše polovicu svojho obyvateľstva.

Byzantská ríša potrebovala dvesto rokov na to, aby sa zotavila z tohto šoku a mohla prejsť do istej protiofenzívy. Ale už sa jej nepodarilo získať naspäť severoafrické dŕžavy, práve tak ako aj veľké časti Sýrie a Palestíny.

V severnej Afrike sa Arabi postupne prebojovali až na západné pobrežie do dnešného Maroka. Ich postup bol sťažený pôvodným obyvateľstvom, Berbermi, ktorí bojovali proti Arabom tak ako predtým proti Rimanom. Preto Kartágo podľahlo až roku 698.

Skončila sa neskorá antická etapa vývinu Východorímskej ríše. Zanikli senátorské elity a s nimi aj antický spôsob života a era jeho klasickej vzdelanosti. Na druhej strane masy utečencov z Arabmi podmanených provincií Byzantské cisárstvo posilnili a dovtedajší latinsko-rímsky charakter nahradila stredoveká grécka byzantská kultúra.

SARACÉNI A ISLAMIZÁCIA APENÍNSKEHO POLOSTROVA

V tom čase v Európe moslimských Arabov a Turkov nazývali Saracénmi (z gréckeho názvu Sarakenoi pre bojovný arabský kmeň Sarakov). Zatiaľ čo vo východnom Stredomorí arabských a tureckých vojakov označovali ako Saracénov, v západnej časti Stredomorja a na Pyrenejskom polostrove sa používalo pomenovanie Arabov, Turkov a neskôr aj moslimských Berberov - Mauri alebo Moros.

Z toho, čo sme doteraz povedali o neočakávanom a rýchlym rozmachu mladého arabského islamského teokratického štátu, vyplývajú katastrofálne dôsledky pre pôvodný kresťanský svet juhozápadnej Ázie. Od tridsiatych rokov 7. storočia a v priebehu nasledujúcich desaťročí Arabi systematicky dobýjali kresťanské územia: Malú Áziu, Sýriu, Egypt, severnú Afriku, Španielsko a južnú Gáliu (Francúzsko). Obsadili aj Svätú zem.

Aj keď je nám dnes v Európe táto problematika historicky veľmi vzdialená, nemôžeme sa s ňou zoznamovať a historické radikálne zmeny posudzovať dnešnými očami sekularistického spoločenského vedomia, ale musíme tieto historické prevratné zmeny posudzovať z hľadiska vtedajšieho rozloženia politických síl a vývinu nového monoteistického náboženstva a uvedomiť si do dôsledkov, že tieto moslimami obsadené územia neboli kdesi na okraji kresťanského sveta, ale práve naopak - boli to pôvodné kresťanské územia, na ktorých stáročia kvitول kresťanský život a kresťanská kultúra. Boli to tie najpôvodnejšie miesta, kde sa kresťanstvo šírilo od vystúpenia Ježiša Krista na svetovú scénu. Také mestá, ako sú Antiochia v Sýrii, Hippo v severnej Afrike, či Sevilla v Španielsku, celá Kapadócia v Malej Ázii, a predovšetkým Svätá zem (Palestína) boli odprvoti späté so životom Cirkvi. Boli tu najstaršie biskupské sídla, miesta vyučovania cirkevných otcov a učiteľov.

Keď si mladá islamská ríša z čias

prvých abbasovských kalifov dobyla severnú Afriku a vybudovala loďstvo, ihneď začala mieriť na európsky kontinent. V roku 711 vpadla do vizigótskeho Španielska. Expanzia islamu na Západ dosiahla po vystúpení Mohameda a najmä po jeho smrti za vlády prvých kalifov nevídané rozmery a nebolo ju možné ničím zastaviť, iba so zbraňou v ruke. Príkladom môže byť osud kresťanov na Pyrenejskom polostrove, kam moslimskí Mauri vtrhli v roku 711 a tlačili sa na sever do južného Francúzska. Jedine sila zbraní kresťanskej armády v bitke pri Poitiers (Tours) v roku 732 zastavila islamizáciu západnej Európy. Ale na Pyrenejskom polostrove islam zakotvil na osem storočí!

Z afrického pobrežia nebolo ďaleko ani na Maltu, ani na Sicíliu, ktoré vtedy patrili Byzantskej ríši. Magnetom pre Saracénov bol aj Rím, ako hlava kresťanstva, ako aj bohatstvo jeho chrámov. Arabská invázia začala v roku 827, keď byzantský admirál, ktorý odmietol poslušnosť cisárovi, požiadal o pomoc moslimských Arabov. Saracéni, zložení z Arabov, Berberov a moslimov zo Španielska, postupne dobyli celú Sicíliu. Posledné padli Syrakúzy v roku 878.

Zaujímavé, že Sicília pod vládou Saracénov neupadla, ale zažila veľký rozkvet. Ako sme už spomenuli vyššie, Arabi prejavovali v tom období veľkú toleranciu, aj keď kresťania museli platiť vyššie dane. Mnohí preto prestupovali na islam dobrovoľne. V tom čase rozkvitlo poľnohospodárstvo, ťažba nerastov a najmä obchod. S Arabmi boli prinesené na ostrov a teda aj do Európy nové poľnohospodárske plodiny, nové druhy ovocia (citrusy, cukrová trstina, datľové palmy, bavlna a ďalšie), a zlepšilo sa zavlazovanie. Zlepšila sa hygiena v mestách. Hlavným mestom sa stalo Palermo, namiesto Syrakúz. Palermo (z arabského Balermo) bolo vlastne čisto moslimské mesto a stalo sa po moslimskej Córdoba v Španielsku druhým najväčším európskym mestom tých čias s počtom 300 000 obyvateľov. Bolo sídlom emirátu a malo 300 mešit.

Že Sicília nezostala natrvalo v rukách Saracénov a nestala sa trvalou základňou pre ďalšiu islamizáciu celého Apenínskeho polostrova, vďaka udatným severským Normanom, ktorí si v prvej polovici 11. storočia vytvorili základňu v južnom Taliansku a v roku 1059 uzavreli dohodu s pápežom. Na jej základe dostali Sicíliu ako léno pod podmienkou, že vyženú Saracénov. A im sa to aj podarilo: v roku 1061 padla Messina a v roku 1072 hlavné mesto Palermo. Aj keď Normani ovládali Sicíliu iba niečo vyše storočia, napriek tomu obdobie ich vlády patrí k najslávnejším obdobiam sicílskej histórie. Od Arabov prevzali všetko nové a užitočné a ich služby využívali pri správe krajiny, rozvoji kultúry, vzdelanosti a umenia. Zatiaľ čo Roger I. dobýjal Sicíliu, Roger II. (1130-54), ako prvý normanský kráľ, ktorý ovládal južné Taliansko, Maltu a časť severnej Afriky, bol vzdelaný muž a patrón umenia. Plody arabsko-normanskej architektúry z tohoto obdobia môžeme obdivovať na Sicílii dodnes.

PRVÝ ÚTOK NA CENTRUM LATINSKÉHO KREŠŤANSTVA - RÍM

Musíme sa však ešte vrátiť späť k problematike islamského dobývania

Apenínskeho polostrova a útoku na Rím. Nemôžeme zachádzať do podrobnosti a preto len stručne načrtneme ďalší vývin islamského tlaku na Európu cez územie stredovekého Talianska, rozdrobeného na veľký počet malých štátov, vrátane pápežského územia. Príslovečná revnivosť kresťanských panovníkov viedla aj k tomu, že si vo zájomných ozbrojených potyčkách prizývali na pomoc Saracénov. Tak to bolo aj v prípade Neapolu v roku 837, ktorý obliehalo knieža Beneventu. Neapol sa ubránil, ale zanedlho boli to Saracéni, čo obliehali Neapol. (Žiaľbohu, to isté sa o niekoľko storočí zopakuje, keď si byzantský cisár v občianskej vojne najmä osmanských Turkov, ktorí sa uchytia na pevnine a neskôr ovládnu aj celú Byzantskú ríšu.) Len spojenými silami Neapolu, Gaety, Amalfi a Sorrenta ochránili pobrežie pred lúpežnými Arabmi.

V roku 846 arabské jednotky v sile jedenástisíc bojovníkov, podporované flotilou 73 lodí, napadli Rím. Napriek početným varovaniám, mesto a jeho okolie nebolo pripravené na obranu. Saracéni pomere ľahko ovládli a vylúpili len tú časť mesta, ktorá ležala na pravom brehu Tiberu a baziliky Sv. Petra a katedrálu Sv. Pavla za hradbami. Práve zato, že tieto miesta neboli chránené mestskými hradbami, stali sa korisťou nájazdníkov. Neveľká posádka Frankov bola vytáť do jedného. Saracéni pri odchode napadli Gaetu, ale obliehanie museli prerušiť, pretože na pomoc prišli vojská Ludvíka II. a spojená flotila talianskych miest. Ustupujúca arabská flotila bola zničená búrkou a s ňou zmizli aj všetky sakrálné poklady ulúpené v Ríme.

Povestný útok na Rím vyburcoval vtedajšiu kresťanskú Európu, prebudil aspoň časť talianskych vládcov a primäl ich k tomu, že začali spájať sily na ochranu pobrežia svojho polostrova. Významnú úlohu v tom zohral najmä pápež, ako zjednocujúci činiteľ, využívajúc prostriedky kresťanského sveta na podporu obrany polostrova. Ihneď dal budovať a spevňovať fortifikáciu mesta. Dal vybudovať obranné múry okolo Vatikánu a Civitas Leonina na obranu vatikánskeho vrchu. Múry tejto časti Ríma boli dokončené v roku 852. Mesto Civitas Leonina (podľa mena pápeža Leva IV.) pretrvalo až do novoveku, keď splynulo s veľkým Rímom.

Treba ešte dodať, že útok na Rím bol iba jednou epizódou v dvestoročnom zápase talianskych miest a štátov so Saracénmi, napádajúcimi talianske pobrežie zo svojej základne na Sicílii, zo severoafrického pobrežia, Baleár i zo Španielska. V deviatom storočí napríklad, okrem Sicílie a Kréty Saracéni ešte dlhý čas vyvíjali tlak na východné i západné pobrežie Talianska. Z Adriatického mora na východe dobyli Brindisi (838) a Bari, kde si Arabi vytvorili bázu pre útoky na iné mestá. V roku 840 dobyli Tarent. V Bari i v Tarente utvorili emiráty. Napadli Kampániu i Beneventu. V Tyrhenskom mori sa Saracénom podarilo lupiť v priestore medzi Janovom a Pisou v rokoch 934-935. V roku 1004 a 1012 španielski Arabi obsadili Sardíniu a odtiaľ kontrolovali plavbu v západnej časti Stredozemného mora. Avšak v 11. storočí prešli talianske štáty a mestá do protiofenzívy a podarilo sa im vytlačiť Arabov z polostrova a s pomocou Normanov aj zo Sicílie. Do popredia vystú-

pili kupecké republiky Janova a Benátok, ktoré prevzali kontrolu nad plavbou v Stredozemnom mori.

Na záver tejto prvej, neobyčajne úspešnej vývinovej etapy islamu môžeme konštatovať, že jeden z pilierov islamského náboženstva - džihád, v zmysle „svätá vojna“ za pravú vieru voči „neveriacim“, dával krídla islamským výbojom. Veď si len uvedomme, že iba štyridsať rokov po vystúpení Mohameda arabskí kalifovia Abú Bakr a Umar dokázali zjednotiť arabské kmene a iba desať rokov od smrti Mohameda vyplieniť Ktesifont, hlavné sídlo iránskej ríše, v roku 637 dobyť Jeruzalem, dobyť Sýriu, Palestínu, Hornú Mezopotámiu, Perziu a v roku 642 ovládnuť Egypt. To všetko sa udialo skôr, než v rokoch 644-656 za arabského kalifa Uthmána ujednotili korán, zredigovali ho a rozdelili do 114 kapitol - súr a takto zachytili a písomne fixovali Mohamedove reči a skrze prorokove videnia transformovali do tejto zbierky niektoré biblické príbehy starej i novej zmluvy.

Arabský kalifát za vlády kalifa Umara sa stal námornou mocnosťou a narušil dominantné postavenie Byzancie v Stredozemnom mori. V novej vlne výbojov dobyli Saracéni Cyprus a Rodos. V rokoch 654-655 Arabi porazili Byzantincov v niekoľkých námorných bitkách. V rokoch 674-678 a na rozhraní rokov 717 a 718 už obľahli Konštantinopol, ale sa ho nedokázali zmocniť, pretože sily islamského kalifátu sa vyčerpali a arabský islamský postup na severozápad sa prakticky skončil. Vnútorne rozpory načas oslabili mladú ríšu a spôsobili, že východná časť Perzie, ako aj časť palestínskeho pobrežia, podobne ako Cyprus sa na istý čas vymkli spod nadvlády kalifátu.

Moslimská expanzia na západ bola rovnako úspešná a už začiatkom 8. storočia Arabi ovládli severoafrické pobrežie a v roku 711 Tárik ibn Zijád sa pri Gibraltare vylodil na čele moslimského vojska a začal dobýjať vizigótske Španielsko (Gebr el Tárik - Tárikova skala). Po porážke Vizigótov v bitke na Guadeale v júli toho istého roku, Arabi obsadili celý Pyrenejský polostrov, až na malú kresťanskú enklávu na severe - Kráľovstvo Astúrie. Ich postup na sever do Gálie zastavil franský majordomus Karol Martel v bitke pri Tours v roku 732.

Na východe sa moslimovia dostali v roku 712 na hranice Číny. V Transoxanii si podrobili tamojšie turecké kmene a začala pomalá islamizácia turkistických etník, čo malo neskôr ďalekosiahle dôsledky pre nástup Sedľudských Turkov na čelo ďalšej expanzie islamu do Malej Ázie a cez Balkán do strednej Európy.

Na juhu podnikli Arabi prvé vpády do Indie. V roku 751 porazili čínske vojsko v bitke pri Talas a vytlačili čínsky vplyv zo Strednej Ázie.

Tým sa skončila prvá a rozhodujúca fáza expanzie islamu na euroázijskom kontinente a zároveň sa vyčerpali sily a potencia arabských púšťnych etník. Ďalšia mohutná expanzia islamu do Európy cez Balkán a Uhorské kráľovstvo si vyžadovala novú krv, ktorú získala nástupom turkistických etník, Seldžuckých Turkov na scénu svetových dejín. Táto etapa vývinu islamu je bezprostredne spätá aj s osudmi nášho národa a je predmetom nasledujúcej časti.

KULTÚRA

Dvojtyždenník závislý od etiky
Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava.
Telefón 0903 846 313.

Vydáva FACTUM BONUM, spol. s r. o.,
Wolkrova 39, 851 01 Bratislava.

IČO: 35 734 710

Predseda redakčnej rady: *Július Binder* – Šéfredaktor: *TEODOR KRÍŽKA*. – Cena jedného čísla je 1,50 € – Časopis vychádza každé dva týždne s výnimkou mesiacov júl a august. Ročne vychádza 21 čísel – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a poštový doručovateľ Slovenskej pošty, alebo elektronicky na e-mailovej adrese: ganisinova.renata@slpostas.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slpostas.sk. –

Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo: EV 757/08. – Prijímame iba príspevky napísané elektronicky vo formáte word, označené menom autora a graficky neupravené. Nevyžiadané rukopisy nevraciam. Stanovisko redakcie sa nemusí zhodovať s názorom autora – E-mail redakcie: kultura@orangemail.sk – internetová stránka a archív časopisu: www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR. – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Veľké a neprebádané sú krajiny básnictva. Koľko rôznorodosti sa v nich ukrýva ako v neustále bujných Božích záhradách. Veľké básnické zjavy, ktoré načreli do studní v ľudskej duši tak hlboko, až uvideli univerzum a na univerzum sa potom podobalo celé ich dielo - rozmanité a polyfonické, monumentálne i detailné. V krajinách básnictva, kde si pominuté podávalo ruky s večným, kde sa človek vzdal sám seba, aby sám seba objavil, kde zanechávalo stopu slovo vyslovené i slovo zamľčané, kde básne zostali tlieť v zabudnutí celé stáročia a kde básne formovali jednotlivcov i národy. Krajiny básnictva, kde z nebies pršala Božia múdrosť, aby ju v požehnaných okamihoch zachytila báseň ako deravé dlane, ako ľudské ruky - hrešiace, hladiace a úpenlivé.

Práve „úpenlivými rukami“ pomenoval František Andraščík (1931-2001) svoju zbierku básní vydanú roku 1985, no napísanú omnoho skôr, v čase, keď autorovi nebolo povolené publikovať. V úpenlivých rukách sa medzi často opakovanými motívmi prstov a dlaní odkrýva tichá a osobná lyrika, z ktorej cítime mocný básnický hlas, akoby na nás z brezového hája na okraji poľa zvolala vôňa a bolo to Bytie samotné, čo sa nám vo svojej úplnosti zjavilo v čiastkovom jave.

Ako vytrvalí, hrdinskí a smutní pastieri veršov prechádzajú cez literatúru tichí básnici. Často si ich nevšimnú ani ich druhovia vystupujúci na pódiiach, ktorých meno sa objavuje na plagátoch a poličkách kníhkupectiev. Tak sa aj v našej literatúre mihá tichá, no veľká postava básnika Františka Andraščíka, ako v rozľahlej krajine vystupuje štíhla silueta smreka.

Ticho, na ktoré bol František Andraščík v dobe písania Úpenlivých rúk odkázaný, prehovorilo. Zaznel básnikov život, keď narazil na kovové dno mlčania. Všetko, čo zostalo v zomknutí štyroch stien - ľudský život, časť, sen, domov, žiaľ, rieky ciev a najmä ruky, sa prevetilo do básnických obrazov: „Kiež by dobro sprevádzalo desať hrdinských prstov... Prsty sú zurčiace pramene živej vody vytekajúce z dlane... Čo máš na dlani, dávaš, z čirej náklonnosti dávaš každému, kto príde.“

Od básnickej uzavretosti je už len krok k spoznávaní vecí. K objavovaniu súcna v jeho pravom, Božom rozmere, k pomenovaniu vecí, keď sa z neosobného stane osobné, a teda milované. František Andraščík tak objavuje svet nanovo. Vracia predmetom i javom ich stratený zmysel. V jeho poézii ožívajú stromy: „Videl som: do srdca stromu dopadol kameň. Kruhy sa odtiaľ šíria po pevnom tele dreva k hraničnej kôre.“ V jeho poézii ožívajú ľudské situácie a city. Príroda nesie údel človeka: „A všade okolo ciest kvitne naše vyčkávanie, naša čakanka s mlynským kolesom kvetu.“ „Ruža ako veľká kvapka spadne na tvoju trávu. Ty budeš spať.“ V jeho poézii ožíva aj rodný dom, lebo domy sú živé, to iba my v domoch umierame a opúšťame ich, akoby nemali dušu: „Dom si ľahol... svojím domom opustený... Dom si ľahol na zem. Tak tam leží, úbožiatko, starým dvorom obkľúčený. Čierna baza ho tam trochu pochováva. Trochu plače veľkým kvetom. Detské lásky naše verné prikuté sú k tomu domu.“

Blahoslavené ticho Františka Andraščíka dozrelo. Z prvej časti básnickej zbierky s názvom Ruky prechádza do časti Spievanie, kde už ticho nemôže vydržať chvejúce sa ako vážka sediaca na stebľoch tráv, a premieňa sa na hudbu: „Dobrosrdečný kov spevu pretavený do záhybov vedomia. Brúsené sklo spievania, oslnené, popros lúky a hory, popros, aby sa nezatvárali pred nami... Zaodej nás, pevné súkno tónov, žiariace slnce hrdla, osviet' naše zabúdanie a našu nehu.“ Spievanie je také neodvratné, také žiaduce, že sa rozoznie tráva, stromy, krajina a Bytie samotné: „Z úst hlíny plynie slovo tráv. Napätie vzduchu ženie zeleň do tváre stromov.... Ó, bytie, to sme my, náš jarný um pulzujúci v hĺbinách stromov a tráv, v telách kameňov spôsobujúci vzdychnutie. Za ruku chytíme, čo chce odísť, s priateľskou istotou stisneme prsty pominuteľnému: trvaj. Trvaj z našej vôle pominuteľnej. Zavše však býva jar.“

Smrť otca František Andraščík venuje báseň Umiera starý muž: „A v poli jačmene sa z hriechov spovedajú. Nechcú ísť

do pekla. Len človek žije tak ťažko, tvrdo. A potom vtáci odlietajú na juh a ľudom čosi stisne hrdlo.“ Jačmene sa spovedajú za naše hriechy. Vnímavo človeka obhajujú stromy. O jeho síce zriedkavých, no predsa jestvujúcich skutkoch obety svedčia kopce i dediny, ako keď chcel Abrahám nájsť spravodlivých, aby Boh načisto nezahubil ľudský rod. A práve tam kdesi, v bode uvedomenia si vlastnej viny, v úrodnej zemi pokánia, z ktorej rastie pravé básnictvo ako obilné klasy... Tam niekde sa začína naozajstný život.

Básnik František Andraščík nám zanecháva odkaz: „Ja nešťastný som, lebo mám čo stratiť.“ (Svetlo tvojich očí). To je

Blahoslavené ticho

Retrospektívne nad knihou Františka Andraščíka Úpenlivé ruky

azda najpravdivejšia definícia šťastia. Právě štastie a pravá sloboda sa začína až tam, kde už človek nemá nič, čo by strácal, na čom by ľpel a čo by ťažilo jeho dušu. Ten, čo sa zveril veršom so stavom, keď ešte stále má čo stratiť, zaiste došiel ešte ďalej - na miesta, kde už niet matérie na strácanie. Do stavu, keď sa už básnik zriekol všetkého, a preto prichádza blahoslavenstvo ticha. Keď už niet čo stratiť, už sme obetovali všetko - a vtedy prichádza báseň, a vtedy prichádza pravda podobná posvätnému tichu. Ako podivuhodná milosť, ktorou Boh na konci života požehnal Jóbva väčšmi než na začiatku... A práve z takého sveta je blahoslaveným tichom navštevovaná poézia Františka Andraščíka.

KATARÍNA DŽUNKOVÁ

ŽIVOTOPISY

Dobrosrdečné kamene nás nadávali svojou pevnosťou,
hory pridali horúčku srdca,
potoky smútok uplývajú.
Živil sme sa mliekom diaľav,
kým slastné korenie dažďov neskrátilo naše oči,
živili sme sa voľne pasúcimi snami,
kabáty sme mali z hmiel,
naše stupaje rozoznávali hviezdári,
naše stupaje boli vietor v širočinách.
A kam sme šli? Do nejasných miest,
medzi ozubené kolesá iných sme kráčali
v poplátaných šatách osudu.

AK DÚFAŠ

Ak dúfaš v pieseň kameňa,
čo zrána zneje v kraji,
ak pohrúžený do jej clivoty
si zvedavý, čo v sebe tají,
kameňom staň sa.
Dobrovoľne
sa pohni spod svojej hlíny
a s vrúcny strachom zájdi k sochárovi.
Tak zbadáš, že si trochu iný,
že môžeš spievať,
spievať do krajiny.

ZAODEJEM SA KRAJINOU

Zaodejem sa krajinou,
rúchom tráv,
plášť lúk vezmem okolo pliec,
okom jazera budem pozerat' na svet,
stromy budú svedkami,
stromy ošial'.
Snivé hory privítajú vtákov
ako môj pozdrav,
potom s nimi odlietnu ďalej,
do ďalších krajín.
Nesvoj kráčam ulicami:
kam ja mám ísť a čo so sebou vziať,
kam, až kam

za svojimi horami,
za svojimi lúkami,
za svojimi vtákmi zvedavými.
Kam ja mám ísť
a čo so sebou vziať...

PI-KARIHO ŽIAL

Zavše v nás čosi plače, možno drobunké vtáča,
azda hýľ, pinka, možno tam kdesi plače,
v neznámom kúte našej hlavy.
Tam, v tichých priestoroch za úsmevom tváre.
Až zimy prejdú, povieme si, až zimy
v zimnici horúčok pominú, potom...
Čo potom? Znovu zimy, a pinka plače
v neznámom kúte našej hlavy.
Za kým sme takto zažiadani,
kto spieva smerom k nám
z druhého brehu rieky ponad temné vody zabúdania?
Kto spieva, neviditeľný, vábny, kto nás pričarúva
tichučkým hlasom, ktorý nezaničil
v temnom chorovode vôd.

SPÁNOK VYLIEČI NÁS

Spánok vylieči nás,
hlboký spev spánku.
Krv roznáša hmlisté tušenie
v studni nášho tela.
Ó, nariekavé spievanie
v nevedomí:
dajte mi ruky úpenlivé!
V studni vlastného tela
nech odbremený som a odpočinitý
v riekach ciev.
Nech bôľhoj prchá, nech je to útek
od opevneného srdca
a od pevnosti hlavy.

Do pozornosti

ČATLOŠ, Dušan:
Deti a vojna.
Spomienky na detstvo
a rodinu 1941 - 1946.
(Zodpovedný redaktor
Martin Lacko).
Krakov - Martin 2015

V marci 2015 uzrela svetlo sveta nová zaujímavá publikácia z pera Dušana Čatloša (1933) pod názvom „Deti a vojna. Spomienky na detstvo a rodinu 1941 - 1946“.

Autor, Ing. Dušan Čatloš, CSC., má korene v evanjelickej rodine Čatlošovcov z Liptovského Svätého Petra. Jeho otec, štátny zamestnanec a neskôr účastník povstania, bol bratrancom ministra národnej obrany SR generála Ferdinanda Čatloša.

Ako už napovedá názov, ide o spomienky príslušníka generácie, ktorá poslednú svetovú vojnu prežila v detstvom veku. V úvode knihy o tom autor poznamenáva: „Vojna prinášala strach o život, ale pre deti bola i akýmsi zdrojom prekvapení. Pôsobila na ich správanie. Žili sme s ňou, vyrezávali sme si pušky a pištole z dreva, hrali sme sa na vojakov. Jedna

banda boli Rusi, druhá banda Nemci. Nemuseli sme pestovať žiadne adrenalinové športy, lebo každý nový deň priniesol zmenu a adrenalinu bolo všade habadej.“

Tieto riadky výstižne ilustrujú dušu knihy, ktorou je zachytenie zážitkov vojnových rokov očami dieťaťa. Časť rozprávania je venovaná životu a zážitkom z Krupiny, kde rodina počas prvej SR žila, no nechýbajú dramatické momenty z putovania povstaleckým územím (Turiec, Horehronie, Liptov) či prežívania prechodu v Sučanoch. Cennými sú aj spomienky na odvrátenú a zamľčovanú tvár partizánskej činnosti či už v Turci alebo na Liptove.

Útla knižka, napriek tomu, že sa viaže k obdobiu a udalostiam, ktoré boli v našej literatúre, publicistike či kinematografii nespočetnekrát pertraktované, stále prináša aj niektoré nové informácie a pohľady.

Knihu si možno osobne zakúpiť v kníhkupectve Svojet' (Liga Pasáž) na Gröslingovej ulici v Bratislave. Prípadne objednať mailom na adrese historicke.rozhlady@gmail.com či na tel. č. 0908 819 707.